

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ - ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.

ΠΕΡΙ

ΑΘΑΝΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

ΚΑΤΑ ΠΛΑΤΩΝΑ

ΥΠΟ

ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΟΥ

Διδάκτορος τῆς Φιλοσοφίας.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Ἐκ τῆς ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΚΟΡΪΝΘΪΣ
(Ὁδὸς Μιλτιάδου καὶ Σικίου, ἀρ. 11)

1880

Τεύχος 4

ΙΩΑΝΝΙΝΑ - Φθινόπωρο 1999

Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.

Ἑξαμηνιαία ἔκδοση

Τεύχος 4 - Φθινόπωρο 1999

Ἰδιοκτήτης: Τομέας Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων
Κέντρον Ἐρευνῶν Νεοελληνικῆς Φιλοσοφίας

Υπεύθυνος ἔκδοσης: Νίκος Κ. Ψημμένος

Ἐπιμέλεια: Σοφία Γ. Τακουρλῆ

Διεύθυνση: Πανεπιστημιούπολη Ἰωαννίνων
451 10 Ἰωάννινα

Τηλέφωνο: (0651) 95651 και 95669

Φάξ: (0651) 95801

Ἡ ἔκδοση τοῦ τέταρτου τεύχους “Τῶν νέων τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.” χρηματοδοτήθηκε ἀπὸ τὸ ἀναπτυξιακὸ πρόγραμμα τοῦ Κέντρου, ποὺ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ Ἐρευνῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων.

Βασιλείου Ἀ. Κύρκου

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ: ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΥ

Ἡ φιλοσοφία ὡς ὀρθολογική σκέψη καὶ ἐπιχείρημα, ὡς ἐπιστημονική πρόταση χωρὶς τὶς δεσμεύσεις τῆς θρησκευτικῆς αὐθεντίας ἢ τὸ φόβο τῶν κοινωνικῶν προκαταλήψεων, ἔγινε πολὺ ἀργὰ ἀποδεκτὴ στὶς χώρες τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ. Ὡστόσο, ἡ συνέχεια τῆς πνευματικῆς παράδοσης δὲν διακόπηκε ποτέ. Ὅσο μποροῦμε σήμερα νὰ ἐποπτεύσουμε τὸ πεδίο τῆς ἔρευνας δὲν πρέπει νὰ ἀγνοήσουμε τὶς, ἀσθενεῖς ἔστω, ἀνταύγειες τῆς παιδευτικῆς “ἀναγέννησης” κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰώνα μὲ τὸν φωτισμένο Πατριάρχη Διονύσιο Β΄, καὶ τὸν πυρήνα εὐάριθμων λογίων ἀνδρῶν ποὺ τὸν περιβάλλουν ἢ τὸν ἀκολουθοῦν. Ἀναφαίνονται τὰ πρῶτα πειστικά σημεῖα ἐπανάκαμψης μιᾶς δραστηριότητος, ποὺ προσπαθεῖ νὰ συντηρήσει τὴν ἀποσπασματική συνέχεια καὶ νὰ τὴν συνδέσει μὲ τὴν ἐπιστημονική καὶ φιλοσοφική ἐπανάσταση ποὺ συντελεῖται ἤδη στὶς χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ σκέψη τῆς ἐπανάκτησης τῆς ἀπολεσθείσης ἐλευθερίας καὶ ἡ συνείδηση τῆς διακοπείσης παιδευτικῆς παράδοσης συνδέονται ἐξαρχῆς καὶ χωρὶς διαμεσολαβήσεις μὲ τὴν ἐθνικὴ ἀπολύτρωση (Θρηγος εἰς τὴν Ἑλλάδος καταστροφὴν, 1544).

Ὅλη ἡ πνευματικὴ δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων λογίων ἀνδρῶν, ποὺ γράφουν, τυπώνουν καὶ διδάσκουν στὶς χώρες τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνες τῆς Τουρκοκρατίας, ἔχει ἓνα σταθερὸ σκοπὸ, αὐτὸν ποὺ θὰ καθορίσει μὲ σαφήνεια ἀργότερα ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, δηλαδὴ τὸν φωτισμὸ τοῦ Γένους καὶ τὴν ἀρωγὴ τῆς φωτισμένης Εὐρώπης γιὰ τὴν ἀπολύτρωση τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων ὁμογενῶν.

Ἡ ἐπανάκαμψη τῆς φιλοσοφίας στὴν ἀρχαία κοιτίδα της μὲ τὸν Θεόφιλο Κορυδαλέα στὶς ἀρχές τοῦ 17ου αἰώνα δίνει τὴν ἐντύπωση τῆς παρέκκλισης ἀπὸ τὸν ἀπώτερο ἐκεῖνο σκοπὸ τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας, ὁ ὁποῖος εἶχε κερδίσει τὴ συνείδηση τῶν πολυάριθμων Ἑλλήνων λογίων ἀνδρῶν τῶν ἐλληνικῶν παροικιῶν. Τὴν “ἀπόκλιση” αὐτὴ τοῦ Κορυδαλέα πρέπει νὰ τὴ δοῦμε ὡς περίπτωση ἀτομική καὶ

ιδιάζουσα - ἴσως μ' αὐτὴ τὴν ἀποτίμηση νὰ βρισκόμαστε πιὸ κοντὰ στὴν ἀλήθεια.

Τὸ ἔργο τῆς φιλοσοφίας, παρὰ ταῦτα, συντελεῖται ἀδιαλείπτως, δηλαδή ἡ ἐπανασύνδεση μὲ τὴ φιλοσοφικὴ παράδοση καὶ ὁ φωτισμὸς τῶν συνειδήσεων συνιστοῦν τὸ βέβαιον ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἀποτίμηση τοῦ ἔργου καὶ τῆς προσφορᾶς πολλῶν φιλοσόφων καὶ ἄλλων λογίων ἀνδρῶν, τῶν διαλαμπάντων κατὰ τὸν 18ο καὶ 19ο αἰῶνα, βρῆκε τὸ ὀρθὸ μέτρο μόνον κατὰ τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ φθίνοντος αἰῶνα μας. Μολονότι ὑπῆρξαν μελετητές (Ε.Π. Παπανοῦτσος, G. P. Henderson), ποὺ προσπάθησαν νὰ ἀναδείξουν τοὺς Ἑλληνες διανοητὲς τῶν αἰῶνων τῆς Τουρκοκρατίας μὲ κριτήρια ἀντικειμενικὰ καὶ ἀκαδημαϊκὰ, δὲν ἔλειψαν ὥστόσο οἱ περιπτώσεις ποὺ οἱ ἰδεολογικὲς προκαταλήψεις κατέληξαν σὲ παρερμηνεῖες καὶ στρεβλώσεις (Γιάννης Κορδάτος κ.ἄ.). Μὲ τὴν ὀριμότητα ποὺ κατακτήσαμε, λοιπόν, καὶ τὴν ψυχραιμὴν πρὸς προσέγγιση τῶν προβλημάτων ἀπὸ τοὺς περισσότερους ἐρευνητὲς, ἐπιβάλλεται νὰ ξαναδοῦμε καὶ νὰ ἐπανεκτιμήσουμε πολλὰ θέσεις, τόσο ὅσον ἀφορᾷ τὴ συνολικὴ σπουδὴ τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης στὸν νεότερον Ἑλληνισμό, ὅσο καὶ εἰδικότερα τὶς διαστάσεις καὶ τὴ σημασία τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ.

Δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀποθαρρύνουν ὀρισμένες περιπτώσεις ὀψιμάθειας καὶ τῆς συνακόλουθης μονομέρειας, ποὺ ἐπισημαίνουμε σὲ μερικὸς ἐρευνητὲς χωρὶς εὐρεία καὶ ἐδραία φιλοσοφικὴ παιδεία. Ἡ ἔρευνα βέβαια τῆς πρόσληψης τῶν φιλοσοφικῶν καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἰδεῶν κατὰ τὴν Τουρκοκρατία καὶ καθόλου τὸν 19ο αἰῶνα δὲν εἶναι προνόμιον καμίας ἐπιστημονικῆς εἰδικότητος, ἀπαιτοῦνται, ὥστόσο, μερικὰ ἀναγκαῖα ἐπιστημονικὰ ἐφόδια καὶ προπάντων ἀπροκατάληπτη καὶ ἀφαντίστη προσέγγιση τοῦ ἐρευνητικοῦ χώρου. Ὁ Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς, π.χ., θὰ ἀναδείξει ἀσφαλῶς ὑγιεῖς πνευματικὲς δυνάμεις στὸν ὑπόδουλον καὶ παροικιακὸ Ἑλληνισμό, θὰ εἶναι ὅμως πάντοτε ἓνα κίνημα ἰδεῶν καὶ ἀντιλήψεων ἐτερόφωτο καὶ ἀνατροφοδοτούμενον διαρκῶς ἀπὸ τὶς χώρες καὶ τὰ μεγάλα κέντρα παιδείας στὴ δυτικὴ Εὐρώπη. Μανιχαϊστικὲς ἀντιλήψεις καὶ ὑπερβολὲς δὲν βοηθοῦν νὰ ἐρμηνεύσουμε σωστὰ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα.

Οἱ φιλοσοφικὲς ἰδέες καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς ἀντιλήψεις δὲν συνάντησαν στὰ παιδευτικὰ κέντρα τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ τὶς ἴδιες δυσκολίες ἢ τὰ ἴδια προβλήματα ποὺ ἀντιμετώπισαν στὶς χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ διαφορετικὴ παράδοση καὶ οἱ διαφορετικὲς κοινωνικὲς καὶ πολιτισμικὲς συνθήκες διαμόρφωσαν καὶ τὸ ἀνάλογο κλίμα ὑποδοχῆς τῶν ἰδεῶν αὐτῶν. Παράλληλα ὅμως ὑπαγορεύουν καὶ τὰ ἀντίστοιχα κριτήρια γιὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐνσωμάτωσης τῶν νέων αὐτῶν ἀντι-

λήψεων στο "σῶμα" τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας καὶ παιδείας. Ἡ στάση καὶ οἱ ἀντιδράσεις π.χ. τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας στὴν "καθ' ἡμᾶς" Ἀνατολή δὲν μπορεῖ καὶ δὲν πρέπει νὰ κρίνεται μὲ τὰ ἴδια μέτρα, πού μερικούς αἰῶνες πρὶν ἴσχυσαν γιὰ τὶς ἀντιδράσεις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὶς ἐπιστημονικὲς καινοτομίες. Τοῦτο, βέβαια, θεωρεῖται αὐτονόητο, διότι οἱ δύο ἐκδοχὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ διαμορφώθηκαν σὲ τελείως διαφορετικὸ πολιτιστικὸ καὶ κοινωνικὸ (πολιτικὸ) χῶρο καὶ μὲ τὴ σειρά τους διαμόρφωσαν διαφορετικὲς πνευματικὲς παραδόσεις.

Ἔτσι, λοιπόν, ὅταν ἡ Ἐκκλησία στὴν ἑλληνικὴ Ἀνατολή δὲν κατορθώνει νὰ παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξη τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, πού ἐξακτινώνονται ἀπὸ τὸν Διαφωτισμό, ἢ ὅταν θεωρεῖ τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς ἀνατρεπτικὲς τῆς δικῆς τῆς παράδοσης, ἐπεμβαίνει μὲ διαφορετικούς τρόπους ἀπὸ ὅ,τι ἔγινε στὴ Δύση. Ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει ἄλλωστε τελείως ἄλλα προβλήματα καὶ γι' αὐτὸ ἐκτιμᾷ καὶ τὰ μέσα καὶ τοὺς κινδύνους γιὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα μὲ δικούς τῆς ὅρους. Ἡ καθύποπτη ἕως ἀνασχητικὴ στάση τῆς ἀπέναντι στὶς φιλοσοφικὲς ἰδέες καὶ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀντιλήψεις (π.χ. ἡ ὑποδοχὴ τῆς θεωρίας τοῦ Νεύτωνα ἢ τοῦ Κοπέρνικου κ.λ.π.) ἔχουν ἄλλες ἀφετηρίες καὶ ἀποβλέπουν σὲ διαφορετικούς στόχους ἀπὸ ὅ,τι συνέβαινε στὴ Δύση, καὶ γι' αὐτὸ ἀπαιτοῦν διαφορετικὲς ἀποτιμήσεις.

Τὰ προβλήματα ἐρμηνείας, λοιπόν, καὶ ἡ ἀποσαφήνιση τῆς μεθόδου προσέγγισης καὶ μελέτης τῆς πρόσληψης τῶν νέων φιλοσοφικῶν ἰδεῶν καὶ τῶν νέων ἐπιστημονικῶν ἀντιλήψεων στὴν ἱστορία τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ ἔχουν ἀπόλυτη προτεραιότητα. Ἄν μποροῦμε ὥστόσο νὰ συνοψίσουμε καὶ νὰ ἀποτιμήσουμε τὴν ἐρευνητικὴ συγκομιδὴ τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, μᾶς ἐπιτρέπεται, νομίζω, νὰ αἰσιοδοξοῦμε· προσπεράσαμε ἤδη τὸν "Καβομαλιά" καὶ πλέουμε πρὸς τὸ ἀκρωτήριο τῆς "Καλῆς Ἐλπίδας".

ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΟΣΚΤΗΜΑΤΑ

Ἐπιμέλεια: Ἰωάννα Τσίρα

Ἀπὸ τὰ προσκτῆματα, ποὺ εἰσῆχθησαν τὸν τελευταῖο χρόνο στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ., ἐπιλέγουμε αὐτὴ τὴ φορά: α) Κρίσεις φιλοσοφικῶν διαγωνισμῶν τοῦ τέλους τοῦ 19ου καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα· β) εἰσηγήσεις καὶ ἀντιεισηγήσεις γιὰ τὴν ἐκλογή καθηγητῶν τῆς φιλοσοφίας ἢ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.

α) Κρίσεις φιλοσοφικῶν διαγωνισμῶν

Φιλοσοφικὸν διαγώνισμα Γρηγορίου Κωνσταντίνου Σούτσου - Κρίσις τοῦ φιλοσοφικοῦ διαγωνίσματος ἀναγνωσθεῖσα τῇ 23 Μαΐου 1899 ἐν τῇ μεγάλῃ αἴθουσῃ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου, 1899. Στὴν τελευταία σελ. (31): “Οἱ κριταί: Α. Κ. Δαμβέργης, Χρ. Παπαδόπουλος, Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης (Εἰσηγητής)”.

Φιλοσοφικὸν διαγώνισμα Γρηγορίου Κωνσταντίνου Σούτσου - Κρίσις τοῦ φιλοσοφικοῦ διαγωνισμοῦ ἀναγνωσθεῖσα τῇ 29 Μαΐου 1905 ἐν τῇ μεγάλῃ αἴθουσῃ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπῆς Γρηγ. Ν. Βερναρδάκη. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1905. Στὴ σ. 20 (ὄχι τὴν τελευταία): “Χρῆστος Δ. Παπαδόπουλος, Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης, Γρηγ. Ν. Βερναρδάκης Εἰσηγητής”.

Φιλοσοφικὸν διαγώνισμα Γρηγορίου Κωνσταντίνου Σούτσου - Κρίσις τοῦ φιλοσοφικοῦ διαγωνισμοῦ. Ἀναγνωσθεῖσα τῇ 30 Μαΐου 1908 ἐν τῇ αἴθουσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου Εἰσηγητοῦ τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον “Κράτους” Θάνου Τζαβέλλα, 1909. Στὴν προτελευταία σελ. (42): “Ἐν Ἀθήναις τῇ 30 Μαΐου 1908. Ἡ Ἐπιτροπεία Γ. Μιστριώτης - Γ. Ν. Βερναρδάκης - Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης,

Εισηγητής”.

Φιλοσοφικὸν διαγώνισμα Γρηγορίου Κωνσταντίνου Σούτσου - Κρίσις τοῦ φιλοσοφικοῦ διαγωνισμοῦ. Ἀναγνωσθεῖσα τῇ 15 Ἀπριλίου 1912 ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ὑπὸ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου Εἰσηγητοῦ τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1912. Στὴν προτελευταία σελ. (37): “Ἐν Ἀθήναις τῇ 6 Ἀπριλίου 1912. Γ. Μιστριώτης - Σπυρ. Βάσης - Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης Εἰσηγητής.”

Ἐκθεσις περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Σεβαστοπουλείου διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους 1916. Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου τῇ 1 Μαΐου 1916. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου “Ἑρμῆς” Ἀλεξ. Βιτσικουνάκη, 1916. Στὴν τελευταία σελ. (16): “Γ.Ν. Χατζηδάκις - Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης - Α.Ν. Σκιᾶς, Εἰσηγητής”.

Σεβαστοπούλειος ἀγὼν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους 1919-1920. Ἐκθεσις τῆς ἀγωνοδίκου ἐπιτροπείας, ἀναγνωσθεῖσα ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ αὐτῆς Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου ἐν τῇ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῇ 10ῃ Μαΐου 1920. Τύποις Ἀλ. Βιτσικουνάκη, Ἀθήναι 1920. Στὴν τελευταία σελ. (19): “Ἡ ἐπιτροπεία Γ.Ν. Χατζηδάκις, Μαργαρίτης Εὐαγγελίδης (εἰσηγητής), Ἀνδρέας Σκιᾶς”.

Τὸ Ἀθήνησιν Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον - Σεβαστοπουλείου ἀγῶνος κρίσις. Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ τῶν τελετῶν αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου τῇ 17 Μαΐου 1925 ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ Κων. Ι. Λογοθέτου, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. 1925. Στὴ σ. 29 (ὄχι τελευταία): “Ἡ ἐπιτροπεία: Θεόφ. Βορέας, Ἑρρ. Σκάσσης, Κων. Λογοθέτης (εἰσηγητής)”.

Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν - Σεβαστοπουλείου ἀγῶνος κρίσις. Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῇ μεγάλῃ τῶν τελετῶν αἰθούσῃ τῇ 15 Μαΐου 1927 ὑπὸ τοῦ εἰσηγητοῦ Κων. Ι. Λογοθέτου, τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας. Ἐν Ἀθήναις 1927. Στὴν προτελευταία σελ. (33): “Ἡ ἐπιτροπεία: Θεόφ. Βορέας, Ἑρρ. Σκάσσης, Κων. Λογοθέτης (εἰσηγητής)”.

6) Εἰσηγήσεις καὶ ἀντιεισηγήσεις

Χρήστου Ἀνδρούτσου, Ἡ ψευδώνυμος κρίσις τοῦ καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας Μ. Εὐαγγελίδου. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Π.Δ. Σακελλαρίου, 1912.

Κ. Ι. Λογοθέτου, Ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἐπιστημοσύνη τοῦ Σωκ. Κουγέα. Ἐν

Ἀθήναις, τύποις “Φοίνικος”, 1924. Στὴν τελευταία σελ.: “Ἐγγραφον ἐν Ἀθήναις τῇ 9ῃ Φεβρουαρίου 1924.”

Κ. Ι. Λογοθέτου, Ἐπίμετρον εἰς τὴν εὐσυνειδήσιαν καὶ τὴν ἐπιστημοσύνην τοῦ Σ. Κουγέα. Β΄. Ἐν Ἀθήναις 1924. Στὴν τελευταία σελ.: “Ἐγγραφον ἐν Ἀθήναις τῇ 13 Ἰουνίου 1924”.

[Σ.Β. Κουγέα], Τὸ “Ἐπίμετρον” καὶ τὸ “Συμπλήρωμα” τῆς ἐπιστημονικῆς εὐσυνειδήσιος τοῦ Κ. Λογοθέτου. Ἐκ τῶν καταστημάτων Ἀπ. Ι. Μουτσοπούλου, Ἀθῆναι χ.χ. Στὴν τελευταία σελ.: “Ἐν Ἀθήναις τῇ 26 Ἰουλίου 1924. Σ.Β. Κουγέας”.

Κ. Ι. Λογοθέτου, Καὶ πάλιν ἡ περίφημος εὐσυνειδήσια καὶ ἐπιστημοσύνη τοῦ Σ. Κουγέα. Δ΄. Ἐν Ἀθήναις 1924. Στὴν τελευταία σελ.: “Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Σεπτεμβρίου 1924”.

[Θεοφίλου Βορέα], Ἐκθεσις περὶ τῶν ἔργων τοῦ κ. Ἰ. Ν. Θεοδωρακοπούλου. Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον Παρασκευᾶ Λεώνη, 1930. Στὴν τελευταία σελ.: “Ἐν Ἀθήναις τῇ 1ῃ Μαρτίου 1929. Θεόφιλος Βορέας”.

Ἰωάννου Θεοδωρακοπούλου, Σχολαστικισμὸς καὶ φιλοσοφικὴ κριτικὴ. Ἐκτακτον τεῦχος “Ἀρχείου φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν”, Ἀθῆναι, “Ἀκαδημαϊκόν” - ἐκδοτικὸς οἶκος ἐν Ἀθήναις, 1930.

Κωνστ. Ι. Λογοθέτου, Φιλοσοφικοὶ ἔλεγχοι (ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Ἰω. Θεοδωρακόπουλον). Ἐν Ἀθήναις, τυπογραφεῖον Παρασκευᾶ Λεώνη, 1930.

Θεμ. Δ. Τσάτσου, Φιλοσοφικῶν ἐλέγχων ἔλεγχοι. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἐταιρείας “Π.Δ. Σακελλάριος”, 1930. “Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ 2ου τεύχους τοῦ Β΄. ἔτους τοῦ Ἀρχείου Φιλοσοφίας καὶ Θεωρίας τῶν Ἐπιστημῶν”.

Σ.Μ. Καλλιάρια, Ἐλεγχος α) Κρίσεως τῶν κ. κ. Θ. Βορέα, Ν. Ἐξαρχοπούλου καὶ Κ. Λογοθέτου, καθηγητῶν τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου καὶ β) τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου τοῦ κ. Θ. Βορέα. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ἰ. Βάρτσου, 1939. Στὴν τελευταία σελ.: “Ἐν Ἀθήναις τῇ 26ῃ Ἀπριλίου 1939. Σπυρ. Μ. Καλλιάριας”. (Φωτοτυπία).

Ἄ. Ἰωαννίδου, Ἐπιστημονικά - Γ. Σακελλαρίου καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν πανεπιστημιακὴ πανοπλία. Πρὸς τὴν σ. Κυβέρνησιν. Ἐν Ἀθήναις 1949.

Σοφίας Γ. Τακουρλή

Η ΕΡΕΥΝΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟ ΕΤΟΣ 1998

α) Είσηγήσεις σε επιστημονικές συναντήσεις

Άθινα 12-13.3.1998: Όγδοο πανελλήνιο συνέδριο φιλοσοφίας: Μετα-
βυζαντινή - Νεοελληνική και σύγχρονη φιλοσοφία

Κωνσταντίνου Άθανασόπουλου, Πίστη, γνώση και νόμος στο έργο του Εύαγ-
γέλου Παπανούτσου

Έλένης Άνδριανέση - Μαργαρίτου, Έ ευρωπαϊκή και ή ελληνική παιδεία στο
έργο του Ίωάννου Οικονόμου του Λαρισαίου

Ρωξάνης Άργυροπούλου, Έ υποκειμενικότητα στη γνωσιολογία του Κωνστα-
ντίνου Στρατούλη

Γιάννη Δελλή, Νευτώνειες απόψεις στη σκέψη του Εύγενίου Βουλγάρεως

Μυρτώς Δραγώνα - Μονάχου, Έ πρόσληψη του Άριστοτέλη από τόν Βε-
νιαμίν Λέσβιο στο έργο του Στοιχειά ήθικης

Ίωάννη Καλογεράκου, Το ανθρώπινο πνεύμα και τόν ιστορικό γίνεσθαι κατά
τόν Ί. Ν. Θεοδωρακόπουλο

Γιώργου Καραγιάννη, Έ έννοια τής συνειδήσεως στη φιλοσοφία του Κωνστα-
ντίνου Κούμα

Χαρίτωνα Καρανάσιου, Τα φιλοσοφικά χειρόγραφα τής Πανεπιστημιακής βι-
βλιοθήκης του Ίασιού

Γρηγόρη Καραφύλλη, Γνωσιολογικές σταθερές στη φιλοσοφία του Νεοελληνι-
κού Διαφωτισμού

Δημήτρη Λαμπρέλλη, Έ Πλάτων κατά τόν Κωνσταντίνο Τσάτσο: Ένα μά-
θημα κοινωνικής φιλοσοφίας

Άθανασίας Γλυκοφρύδη - Λεοντσίνη, Περι άρετών και κακιών στη νεοελληνική
φιλοσοφία

Λεωνίδα Μπαρτζελιώτη, Έ άπελευθερωτική δύναμη τής ελληνικής παιδείας
και τής νεωτερικής επιστήμης

Φιλίππου Νικολόπουλου, 'Η ἐπιστημολογική κριτική τοῦ Παναγιώτη Κανε-
λόπουλου γιά τήν ἔννοια τῆς ἱστορικοκοινωνικῆς νομοτέλειας τῆς μαρξιστικῆς θεω-
ρίας

Κωνσταντίνας Παλαμιώτου - Θωμαΐδου, 'Η ἔλλογη γνώση στή φιλοσοφία τοῦ
Θεοφίλου Καΐφη

Κώστα Πέτσιου, Immanuel Kant καί Νεοελληνικός Διαφωτισμός

Νικολάου Πολίτη, Προϋποθέσεις τοῦ φιλοσοφεῖν κατά τόν Εὐγένιο Βούλγαρη

Γιούλης Ράπτη, 'Η θεωρία τῆς ἐνσυναίσθησης στό ἔργο τοῦ Παναγιώτη Μι-
χελῆ

Ἀπόστολου Σταβέλα, 'Η φιλοσοφική θεμελίωση τῆς Γραμματικῆς κατά τόν 'Ι.
Κιγάλα καί ἡ ἀντίληψη τοῦ Βενιαμίν Λεσβίου περὶ τῆς γενικῆς γραμματικῆς

Χρήστου Τερέζη, Βικέντιος Δαμοδός - Μεθοδολογικά προβλήματα

Κ. Τσιότρα, Θεόφιλος Κορυδαλλεύς

Πέτρου Φαραντάκη, Πραότης, ἀοργισία καί ὑπομονή ὡς ζωτικά παυσίλυπα
στά Στοιχεῖα ἠθικῆς τοῦ Βενιαμίν Λεσβίου

Λίτσας Χατζοπούλου, 'Η Ποιητική τοῦ Ἀριστοτέλους καί ἡ λογοτεχνική θεω-
ρία στήν Ἑλλάδα τοῦ 19ου αἰῶνος (1800-1880)

Ἰωάννινα 28-31.5.1998: Ρήγας Φεραῖος - Γιά μία νέα ἐρευνητική συ-
γκομιδή

Δημήτρη Ἀποστολόπουλου, 'Ο Ρήγας στή βιβλιογραφία τοῦ Νεοελληνικοῦ
Διαφωτισμοῦ

Γιώργου Βλαχάκη, 'Ο ἐπιστημονικός στοχασμός καί οἱ προσπάθειες ἐκλαΐκευ-
σης τῆς Φυσικῆς τήν ἐποχή τοῦ Ρήγα

Φιλίππου Ἡλιοῦ, 'Η καταδίκη τοῦ Ρήγα καί οἱ τρεῖς στρατηγικές τοῦ Πα-
τριαρχείου

Γιάννη Καρᾶ, Φυσικῆς ἀπάνθισμα: Ἐνα σημαντικό ἔργο τῆς περιόδου τῆς Νε-
οελληνικῆς Ἀναγέννησης

Ἐρατοσθένη Καψωμένου, Τò λογοτεχνικό ἔργο τοῦ Ρήγα

Αἰκατερίνης Κουμαριανοῦ, 'Ο Ρήγας καί ὁ κύκλος του

Ἀριστόβουλου Μάνεση, Τò πολίτευμα τοῦ Ρήγα - Μία κριτική προσέγγιση

Εὐθύμιου Νικολαΐδη, 'Ο Ρήγας καί ἡ ἐκλαΐκευση τῶν πειραμάτων Φυσικῆς
στά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα

Παναγιώτη Νούτσου, 'Ο Ρήγας μετὰ τόν Ρήγα

Βασίλη Παναγιωτόπουλου, Ἡ σκιά τοῦ Ρήγα στὴν ἐπικράτεια τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

Εὐαγγελίας Παπαδημητρίου, Ὁ Κωνσταντῖνος Μ. Κούμας γιὰ τὸν Ρήγα Φεραῖο

Εὐθύμη Παπαδημητρίου, Ἡ ἐπικαιρότητα τοῦ ὁράματος τοῦ Ρήγα γιὰ τὰ Βαλκάνια

Μανόλη Παπαθωμόπουλου, Ἡ χειρόγραφη παράδοση τῶν ἔργων τοῦ Ρήγα:
Ἕνας νέος μάρτυρας

Γιάννη Παπακώστα, Ὁ Ρήγας στοὺς συγγραφεῖς τοῦ 19ου αἰώνα

Κώστα Πέτσιου, Παρατηρήσεις στὴν πολιτειακὴ σκέψη τοῦ Ρήγα

Μίμη Σοφοκλέους, Ἡ εἰκόνα τοῦ “ἄλλου” στὸ ἔργο τοῦ Ρήγα

Ε. Στάθη, Τὸ ὄραμα τοῦ Ρήγα γιὰ μίᾶ ἐνιαία Βαλκανικὴ Δημοκρατία ἐπανέρχεται στὴν ἐπικαιρότητα

Κωνσταντῖνου Τσουκαλά, Γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἔθνους

Γιώργου Φαράκλα, Ἡ φιλοσοφικὴ νομιμοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης - Ἡ περίπτωση τοῦ Hegel

Στέργιου Φασουλᾶκη, Μεταξύ Ρήγα Βελεστινλή καὶ Ἀθανασίου Πάριου

Νίκου Κ. Ψημμένου, Δημήτριος Νικολίδης: Ἕνας φίλος τοῦ νεαροῦ Hegel

Μέτσοβο 3-6.6.1998: Τὸ Ἐθνικὸ Μετσόβειο Πολυτεχνεῖο γιὰ τὸ Μέτσοβο - Τεχνολογία, πολιτισμὸς καὶ ἀποκέντρωση

Κώστα Θ. Πέτσιου, Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μετσοβίτη Νικολάου Ζερζούλη πρὸς τὸν Μπαλάνο Βασιλόπουλο: Ζητήματα παιδείας

Ζαγορὰ Πηλίου 27-28.6.1998: Ὁ Ρήγας καὶ ἡ παιδεία στὸ Πήλιο κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας

Ἀθανασίου Καραθανάση, Ἀλέξιος Νικολαΐδης, ἕνας Ζαγοριανὸς λόγιος - ἐμπορευόμενος

Γρηγόρη Καραφύλλη, Οἱ ὅροι διαμόρφωσης καὶ λειτουργίας τῆς γλώσσας στὸν Δανιὴλ Φιλιππίδη

Δημήτρη Λαμπαδάρη, Γρηγόριος Κωνσταντᾶς, Ἄνθιμος Γαζῆς καὶ ἡ Σχολὴ τῶν Μηλεῶν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας

Ρέας Λεωνιδοπούλου - Στυλιανοῦ, Ἑλληνομουσεῖο Ζαγορᾶς ἢ Σχολεῖο τοῦ Ρήγα - Παράδοση καὶ ἱστορικὴ πραγματικότητα

Κώστα Λιάπη, Ὁ Ρήγας στὸ Πήλιο

Χρίστου Ξενάκη, Οί Φυσικές ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία - Θεωρία καὶ πρά-
ξη στὴ Μηλιώτικη Σχολή

Δημήτρη Παντελοδήμου, Ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἀναγέννηση ἐπὶ Καλλινίκου στὴ
Ζαγορὰ καὶ ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς

Βελεστῖνο - Βόλος 10.13.9.1998: Ὁ Ρήγας καὶ ἡ ἐποχὴ του - Ἡ κρίση
τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ὁ νέος Ἑλληνισμός, 18ος - 19ος
αἰώνας

Δημήτρη Ἀποστολόπουλου, Ρήγας καὶ Montesquieu. Σκέψεις γύρω ἀπὸ μία
μετάφραση ποὺ λανθάνει

Ρωξάνης Ἀργυροπούλου, Ἡ προβληματικὴ τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων
στὸν Ρήγα Βελεστινλῆ

Γιώργου Βλαχάκη, Ἡ ἐκλαϊκευση τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης καὶ ἡ συμβολή
τῆς στὴν ἀνάπτυξη ἐθνικῆς συνείδησης τὴν ἐποχὴ τοῦ Ρήγα.

Lia Brad - Chisacof, Rigas comme traducteur et les traductions Roumaines
de l'oeuvre du Rigas

Stefania Carli, La bergere des Alpes contenue das l' Ἠθικὸς τρίπους et l'
oeuvre originale Marmontel

Λουκίας Δρούλια, Ἡ μετάφραση τοῦ Νέου Ἀνάχαρη: Ἰδεολογικὰ κίνητρα
καὶ γλωσσικὴ ἀπόδοση

Γιάννη Καρᾶ, ἡ ὄντολογικὴ ἀνατίμηση τῆς φύσης στὴ σκέψη τῆς νεοελληνικῆς
ἀναγέννησης - Τὸ Φυσικῆς ἀπάνθισμα τοῦ Ρήγα

Δημήτρη Καραμπερόπουλου, Ἡ Νέα πολιτικὴ διοίκηση καὶ ἡ Χάρτα τῆς
Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα - Μία νέα ἀνάγνωση

Νίκου Καραπιδάκη, Ὁ Ρήγας ἢ ἡ Δημοκρατία στοὺς Ὀθωμανοὺς

Αἰκατερίνης Κουμαριανοῦ, Ὁ Ρήγας καὶ ἡ Ἐφημερὶς τῆς Βιέννης - Ἡ δυνα-
μικὴ μιᾶς συνάντησης

Βασίλη Κρεμμυδᾶ, Γεωγραφία τῆς πολιτικῆς συγκρότησης τοῦ Ρήγα

Κώστα Λάππα, Ἡ ἐλληνικὴ Ἐφημερὶς τῆς Βιέννης καὶ οἱ δημοκρατικοὶ Γάλλοι

Φλορὶν Μαρινέσκου, Ὁ Ρήγας στὴ Ρουμανία

Παναγιώτη Νούτσου, Ὁ "ἑπτανήσιος" Ρήγας: Τὰ ὄρια τῆς μεθερμηνείας

Χρίστου Ξενάκη, Τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸν φιλοσοφικὸ στὸν ἐπιστημονικὸ λόγο: Οἱ
Ἑλληνες λόγιοι καὶ τὸ πείραμα στὸ γύρισμα τοῦ 18ου αἰώνα

Γιώργου Παπαγεωργίου, Ὁ Ρήγας σὲ ἀντιρρητικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς του -
Ἡ περίπτωση τοῦ Μιχ. Περδικάρη

Ἀνίτας Πρασᾶ, Ὁ Ρωμηὸς καὶ ἡ “Ἑλληνικὴ Δημοκρατία” τοῦ Ρήγα Βελεστινλή

Κωνσταντίνου Σβολόπουλου, Ἡ ἔννοια τοῦ ἔθνους στὸν πολιτικὸ λόγὸ τοῦ Ρήγα Βελεστινλή

Τριαντάφυλλου Σκλαβενίτη, Ἱστορικὴ γνώση καὶ ἔθνικὲς συνειδητοποιήσεις στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα

Ἰωάννη Σύγκελου, Τομὴ στὴν πολιτικὴ καὶ πολιτειακὴ φιλοσοφία τοῦ Ρήγα: Τὸ ἑλληνικὸν καὶ τὸ δημοκρατικὸν ὡς δομικοὶ ἄξονες τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας

Ἄνας Ταμπάκη, Τὰ Ὀλύμπια τοῦ “Μετασθησιορήγα”

Varban Todorov, Ὀμοσπονδιακὲς ἰδέες καὶ σχέδια στὸν ἑλληνικὸ χῶρο τοῦ 19ου αἰώνα

Ἀρχαία Ὀλυμπία - Ζαχάρω - Πύργος - Λεχαινά 2-6.10.1998: Θ' διεθνὲς συμπόσιο φιλοσοφίας - Πλατωνικὸ καὶ νεοπλατωνικὸ κοσμοεἶδωλο

John Anton, Νεοπλατωνικὲς πηγὲς στὴν Ἀσκητικὴ τοῦ Καζαντζάκη

6) Μελέτες σὲ περιοδικά, πρακτικὰ συνεδρίων καὶ συλλογικὰ ἔργα

Ἄλκη Ἀγγέλου, “Τὸ αἶσθημα τῆς φύσης στὸ Νεοελληνικὸ Διαφωτισμὸ - Ἐπιστολὴ πρὸς φιλόσοφον, ἐν ᾗ περιγράφεται οἰκία ἐρημικὴ”. Νέα ἔστια, ἔτος 72, τόμος 144, τχ. 1705, Ὀκτώβριος 1998, σσ. 1024-1031.

Δημητρίου Αγραφιῶτη, “Οἱ φιλοσοφικὲς ενασχολήσεις τοῦ Μιλτιάδη Δάλλα”. Στὰ Πρ. συν. Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι, Τρίκαλα 1998, σσ. 190-201.

Γεωργίου Αναστασιάδη, “Ἡ δημοκρατικὴ πολιτεία ποὺ οραματίστηκε ὁ Ρήγας”. Πρ. Συν. Ρήγας Βελεστινλής - Ἡ διαβαλκανικὴ συνεργασία σήμερα, Μακεδονικὸ πρακτορεῖο εἰδήσεων, ἔκδ. Προσκήνιο, Ἀθήνα 1998, σσ. 109-115.

Ρωξάνης Ἀργυροπούλου, “Νεοέλληνες φιλόσοφοι τοῦ Αἰγαίου - Φιλοσοφία καὶ ἀνάπτυξη τῆς ἔθνικῆς συνειδήσεως”. Στὸν τ. Φιλόσοφοι στὸ Αἶγαῖο, ἔκδ. Κ.Ε.Ε.Φ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1998, σσ. 98-118.

Βασίλη Ασημομύτη, “Ὁ Θεόφιλος Καΐρης καὶ ἡ πνευματικὴ συγγένειά του μετὸν Γεώργιο Πλήθωνα-Γεμιστό”. Φιλοσοφία καὶ παιδεία, τχ. 13, Ὀκτώβριος 1998, σσ. 19-22.

Γιώργου Βλαχάκη, “Ἡ μεταφραστικὴ προσπάθεια ἐπιστημονικῶν ἔργων κατὰ τὸν 18ο-19ο αἰώνα στὴν Ελλάδα - Μία συνολικὴ αναθεώρηση”. Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, 18ος-19ος αἰ., ἔκδ. Τροχαλία, Ἀθήνα

1998, σσ. 127-135.

Γιώργου Βλαχάκη, "The reception of electric theories during the dawn of neohellenic scientific thought". *Nunciatus - Annali di storia della scienza* 18/1998, σσ. 513-532.

Ευάγγελου Γκανᾶ, "Μεταμορφώσεις τῆς ἰσχύος. (Μιὰ ἀνάγνωση τοῦ ἔργου τοῦ Παναγιώτη Κονδύλη)". *Νέα Ἑστία*, ἔτος 72, τόμος 144, τχ. 1706, Νοέμβριος 1998, σσ. 1094-1114.

Agop Garabedjan, "Τα ἰδανικά: Ἐλευθερία, ἰσότητα, ἀδελφοσύνη στὴν πολιτική ἰδεολογία τοῦ Ρήγα Βελεστινλή καὶ τοῦ Βασίλ Λέφσκι". Πρ. συν. *Ρήγας Βελεστινλής, ὅ.π.*, σσ. 127-132.

Ἄθνασσίας Γλυκοφρύδη - Λεοντσίνη, "Ἡ ἰδέα τῆς οἰκουμενικότητας τῆς τέχνης στὸ ἔργο τοῦ Ἰ. Ν. Θεοδωρακόπουλου". *Φιλοσοφία* 27-28/1997-1998, σσ. 295-303.

Ἰωάννου Δελλῆ, "Σκοποὶ τῆς παιδείας στὸ 'Προοίμιον' τοῦ ἔργου τοῦ Ἰωσήπου Μοισιόδακος *Πραγματεία περὶ παιδῶν ἀγωγῆς, ἢ παιδαγωγία*". *Παρνασσός* 40/1998, σσ. 144-162.

Ἰωάννου Δελλῆ, "Ὁ Ἀρχαῖος σκεπτικισμὸς στὴ *Λογικὴ* τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρεως". *Πλάτων* 50/1998, σσ. 39-53.

Κωνσταντίνου Ἰ. Δεσποτόπουλου, "Ὁ Κορνήλιος Καστοριάδης καὶ τὸ ἀγώνισμα τῆς φιλοσοφίας". *Νέα ἔστια*, ἔτος 72, τόμος 143, τχ. 1700, Μάιος 1998, σσ. 593-601.

Κωνσταντίνου Δημουλᾶ, "Τὸ καίρικὸ σύνδρομο τοῦ Θεόκλητου *Φαρμακίδη*". Πρ. συν. *Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι, ὅ.π.*, σσ. 314-322.

Γιώργου Διζικιρίκη, "Ἡ φαντασιακὴ δέσμευση τῆς κοινωνίας καὶ ἡ φαντασία στὸ *Περὶ ψυχῆς* τοῦ Ἀριστοτέλη - Κριτικὴ στὶς ἀπόψεις τοῦ Κ. Καστοριάδη". *Οὐτοπία*, τχ. 30, Μάιος - Ἰούνιος 1998, σσ. 149-160.

Γιώργου Δοδοντσάκη, "Ὁ Στέφανος Δούγκας ὡς ἱστορικός". Πρ. συν. *Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι, ὅ.π.*, σσ. 142-154.

Ἀντώνη Δραγανίκου, "Φιλοσοφία, τεχνικὴ, καπιταλισμὸς. (Σκέψεις με ἀφορμὴ τὴν κριτικὴ τοῦ Κ. Παπαϊωάννου στὸ μαρξικὸ ἔργο)". *Θέσεις*, τχ. 62, Ἰανουάριος - Μάρτιος 1998, σσ. 97-129.

Γιώργου Ἐλευθερίου, "Ἡ *Ἀσκητικὴ* τοῦ Νίκου Καζαντζάκη καὶ οἱ Φυσικὲς ἐπιστήμες". *Φυσικὸς κόσμος*, τχ. 152, 1998, σσ. 26-29.

Φιλίππου Ἡλιοῦ, "Ἡ πατριαρχικὴ καταδίκη τοῦ Ρήγα". *Ἀντί*, τχ. 652,

16.1.1998, σσ. 18-21.

Δημήτρη Καΐση, “Κορνήλιος Καστοριάδης - “Εἰκόνες ἀπὸ τὸν θρυμματισμένο κόσμο”. Ἀντί, τχ. 651, 2.1.1998, σσ. 16-17.

Γιάννη Καλιόρη, “Παναγιώτης Κονδύλης, ‘ὁ παλαιὸς καὶ ἐκλεκτὸς μας φίλος’. Ἀντί, τχ. 685, 17.7.1998, σσ. 46-48.

Ηλία Κανέλλη, “Κορνήλιος Καστοριάδης: “Ἡ ἱστορία εἶναι οὐσιαστικά ποιήσις”. Ἀντί, τχ. 651, 2.1.1998, σσ. 14-15.

Βρασίδα Καραλή, “Κορνήλιος Καστοριάδης - Ἐνας απολογισμὸς, μία ερμηνεία”. Διαβάζω, τχ. 385, Μάιος 1998, σσ. 125-134.

Δημητρίου Καραμπερόπουλου, “Ἡ ἀποδοχὴ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης μέσω τῶν ἐλληνικῶν βιβλίων τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου”. Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ὅ.π., σσ. 331-346.

Δημητρίου Καραμπερόπουλου, “Ἡ Χάρτα τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρήγα - Τὰ πρότυπά της καὶ νέα στοιχεῖα”. Ἀνάτυπο ἀπὸ: Ἡ Χάρτα τοῦ Ρήγα, Ἐπιστημονικὴ ἔταιρεία μελέτης Φερῶν - Βελεστίνου-Ρήγα, Ἀθήνα 1998.

Χρήστου Καρανίκα, “Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων: Ἡ πρόκληση πρὸς τὸν δυτικὸ Διαφωτισμὸ”. Πρ. συν. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, Δῆμος Τσαριτσάνης, Ἀθήνα 1998, σσ. 197-204.

Βάνιας Καραπάνου, “Μελέτη τοῦ βιβλίου τοῦ Ρήγα Φυσικῆς Ἀπάνθισμα”. Ἡ λέσχη τῶν ἐκπαιδευτικῶν, τχ. 21, Μάρτιος-Μαῖος 1998, σσ. 12-17.

Γιάννη Καρᾶ, “Ἡ ἐλληνικὴ σύνθεσις - Οἱ ἀπαρχές τοῦ νεοελληνικοῦ στοχασμοῦ”. Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ὅ.π., σσ. 95-104.

Γρηγόρη Καραφύλλη, “Στέφανος Κομμητᾶς καὶ Θεόκλητος Φαρμακίδης - Γλωσσικὴ καὶ φιλοσοφικὴ οπτικὴ στὸν ὕστερο Νεοελληνικὸ Διαφωτισμὸ”. Πρ. συν. Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι, ὅ.π., σσ. 379-396.

Νίκου Καστάνη, “Τὰ ἰδεολογικὰ πλαίσια μετακένωσης τῆς Ἀλγεβρας στὴ νεοελληνικὴ παιδεία”. Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ὅ.π., σσ. 273-288.

Κορνήλιου Καστοριάδη, “Δεξιά καὶ ἀριστερά δὲν σημαίνουν πλέον τίποτα”. Συνέντευξη (ἀποσπάσματα) στὴν Τέτα Παπαδοπούλου. Ἀντί, τχ. 651, 2.1.1998, σ. 18.

Κατερίνας Κέη, “Ὁ Καστοριάδης καὶ ἡ ψυχανάλυσις”. Οὐτοπία, ὅ.π., σσ. 179-184.

Γιώργου Κεχαγιόγλου, “Ἑλληνικὲς μεταφράσεις τοῦ 18οῦ αἰῶνα: “Μεταδοτι-

κές ή προοδευτικές”, “πιστές και άσχημες” - “άπιστες και όμορφες”. (Επίμετρο Ι. Ι. Μοισιόδακας, Ηθική φιλοσοφία. 2. Καταρτζής, Προς τον αναγινόμενοντα). Σύγκριση, τχ. 9, 1998, σσ. 44-70.

Πασχάλη Κιτρομηλίδη, “Πρώιμες έννοιες της διασποράς στην ελληνική σκέψη”. Πρ. συν. Ο Ελληνισμός της διασποράς - Προβλήματα και προοπτικές, εκδ. Νέα σύνορα, Αθήνα 1998, σσ. 215-221. Ελληνικά 48/1998, σσ. 370-373. [Άναφορές στον Γεράσιμο Βλάχο και στον Ίώσηπο Μοισιόδακα].

Πασχάλη Κιτρομηλίδη, “Θύραθεν θεώρηση Αθανασίου του Παρίου”. Πρ. συν. Η εκατονταπυλιανή και η χριστιανική Πάρος, Πάρος 1998, σσ. 461-466.

Γιώργου Κοκορέλη, “Διαφωτισμός και Βυζάντιο-Η παρουσία του Βυζαντίου σε κείμενα του Νεοελληνικού Διαφωτισμού”. Η καθ’ ήμᾶς Ανατολή, τ. Δ’ / 1998, σσ. 119-142.

Vesna Kurelec, “Οι ιδέες του Ρήγα Βελεστινλή και ο Κροατικός Διαφωτισμός”. Πρ. συν. Ρήγας Βελεστινλής, ό.π., σσ. 141-147.

Σπύρου Κουτρούλη, “Συνομιλώντας με τον Παναγιώτη Κονδύλη”. Νέα κοινωνιολογία, τχ. 25, Άνοιξη 1998, σσ. 15-36.

Χρίστου Κρικιώνη, “Κωνσταντίνος Οικονόμου ο εξ Οικονόμων και οι περί αγωγής απόψεις του”. Πρ. συν. Θεσσαλοί φιλόσοφοι, ό.π., σσ. 262-283

Μιχάλη Λαφαζάνη, “Τέσσερες επιστολές του ιεροδιακόνου Μακαρίου προς τον Ιωάννη Πέζαρο, 1786-1790”. Θεσσαλικό ήμερολόγιο, τ. 33, Λάρισα 1998, σσ. 379-392.

Νίκου Μακρῆ, “Έγχρονος εἶος και όρίζοντες τοῦ πνεύματος - Ο στοχασμός τοῦ Χρήστου Μαλεβίτση”. Νέα έστία, έτος 72, τ. 143, τχ. 1696, 1 Μαρτίου 1998, σσ. 309-316.

Βασιλείου Μακρίδη, “Η Ορθοδοξία ως μηχανισμός άμυνας και αντιστάθμισης έναντι των προόδων της Δύσης κατά την Τουρκοκρατία”. Ένημερωτικό δελτίο (τοῦ Λαογραφικοῦ και Ίστορικοῦ Μουσείου Λάρισας) - Παράρτημα. Λάρισα 1998, σσ. 3-30.

Βασιλείου Μακρίδη, “Ορθόδοξη Έκκλησία και κοπερνίκειο κοσμοείδωλο στον ελληνικό χώρο από τὸ 1821 μέχρι τὰ τέλη τοῦ 19ου αἰώνα”. Πρ. συν. Η επιστημονική σκέψη στον ελληνικό χώρο, ό.π., σσ. 213-229.

Αριστόβουλου Μάνεση, “Το πολίτευμα του Ρήγα - Ένα ανέφικτο διαβαλκανικό ελληνικό κράτος”. Άντί, τχ. 652, 16.1.1998, σσ. 22-25.

Χρήστου Μαραζόπουλου, “Η Εἰσαγωγή λογικῆς τοῦ Γεωργίου Σουγδουρῆ

καὶ τὰ πρότυπά της στὴν ἀρχαία καὶ στὴν νεοελληνικὴ φιλοσοφικὴ γραμματεία”. *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 1, Ἰωάννινα Ἐνοιξη 1998, σσ. 13-16.

Θεοδώρου Μαριόλη, “Σχετικὰ μετὰ τὴν κριτικὴν τοῦ Κ. Καστοριάδη στὸ μαρξικὸ νόμο τῆς πτωτικῆς τάσεως τοῦ γενικοῦ ποσοστοῦ κέρδους”. *Οὐτοπία*, ὅ.π., σσ. 161-177.

Μάριου Μαρκίδη, “Μετὰ τοὺς ἐπικηδεῖους” [γιά τὸν Παναγιώτη Κονδύλη]. *Σημειώσεις*, τχ. 50, Νοέμβριος 1998, σσ. 65-78.

Θ. Μαυρόπουλου, “Γιάννης Πανέρης (1935-1998)”. *Φιλολόγος*, τχ. 94, Θεσσαλονικὴ Χειμῶνας 1998, σσ. 484-485.

Γεωργίου Μεταλληνού, “Ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἔναντι τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ”. Πρ. συν. *Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων*, ὅ.π., σσ. 91-101.

Μαριλίζας Μητσού, “Τὰ Πολιτικὰ σοφίσματα τοῦ Αθ. Χριστόπουλου: Ἀπὸ τὸν Μακιαβέλλι στὴν ἀρχαία Σοφιστικὴ”. Στόν τ. *Μνήμη Ἑλένης Τσαντσάνογλου - Ἐκδοτικὰ ἐρμηνευτικὰ ζητήματα τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας*, Θεσσαλονικὴ 1998, σσ. 137-147.

Κώστα Μιχαηλίδη, “In memoriam: Χρῆστος Μαλεβίτσης (1927-1997)”. *Ἑλληνικὴ Φιλοσοφικὴ Ἐπιθεώρηση*, τ. 15, τχ. 43, Ἰανουάριος 1998, σσ. 125-130.

Δημητρίου Μπαλτᾶ, “Τὸ καλὸν στὰ Γραμματικὰ τοῦ Κωνσταντῖνου Οἰκονόμου”. Πρ. συν. *Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι*, ὅ.π., σσ. 284-291.

Λίνου Μπενάκη, “Ἡ ἐπιστημονικὴ διαμάχη Γεωργίου Κορεσσίου- Galileo Galilei καὶ μία ἄγνωστη πτυχὴ τῆς”. Πρ. συν. *Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἑλληνικὸ χῶρο*, ὅ.π., σσ. 82-86.

Γιώργου Μύαρη, “Διακόσια χρόνια ἀπὸ τὸν μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ Ρήγα Βελεστινλή”. *Πολιτιστικὰ δρώμενα*, τχ. 22, Βέροια Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 1998, σσ. 14-18.

Εὐθυμίου Νικολαΐδη, “Ρομαντισμὸς καὶ ἐπιστήμη στὸν ἑλληνικὸ χῶρο”. Πρ. συν. *Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἑλληνικὸ χῶρο*, ὅ.π., σσ. 173-177.

Παναγιώτη Νούτσου, “Ἡ Νεοελληνικὴ φιλοσοφία” ὡς ἱστοριογραφικὸ πρόβλημα”. *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 2, Ἰωάννινα Φθινόπωρο 1998, σσ. 1-3.

Π. Νταβαρίνου, “Ὁ γερμανικὸς Διαφωτισμὸς καὶ οἱ ἐπιδράσεις του στὸ Νεοελληνικὸ Διαφωτισμὸ”. *Τὰ ἐκπαιδευτικὰ*, τχ. 47-48, Ἐνοιξη-Καλοκαίρι 1998, σσ. 86-91.

Ἀθηνᾶς Ντούλια, “Ὁ βίος καὶ τὸ φιλοσοφικὸ ἔργο τοῦ βυζαντινολόγου Βασιλεί-

ου Ν. Τατάκη (1896-1986): Δέκα χρόνια από τὸ θάνατό του”. Βυζαντινός δόμος, τ. 8-9/1998, σσ. 127-134.

Χρίστου Ξενάκη, “Επιδράσεις-διαθλάσεις της ευρωπαϊκῆς φυσικῆς σκέψης στα βιβλία Φυσικῆς της νεοελληνικῆς αναγέννησης”. Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ὅ.π., σσ. 307-313.

Αλέκου Παπαδημητρίου, “Ἡ διείσδυση της ευρωπαϊκῆς επιστημονικῆς σκέψης στὸν ἐλληνικὸ πνευματικὸ χῶρο μέσω του Λογίου Ἐρμῆ”. Ὁ.π., σσ. 137-146.

Θεόδωρου Παπακωνσταντίνου, “Ὁ διδάσκαλος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος μεταξὺ παραδόσεως καὶ Διαφωτισμοῦ”, Πρ. συν. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὅ.π., σσ. 205-211.

C. Papacostea-Danielopolu (μτφ. Ἀθ. Ε. Καραθανάση), “Ὁ Ρήγας Βελεστινλῆς καὶ οἱ πρόσφατες ἐρευνες”. Θεσσαλικὸ ἡμερολόγιο, τ. 34, Λάρισα 1998, σσ. 273-278.

Γιώργου Παπαστάμου, “Ὁ πρωτόκλητος των αγραυλούντων - Μνήμη Χρήστου Μαλεβίτση”. Φηγός, τχ. 4, Ἰωάννινα Καλοκαίρι 1998, σσ. 121-132.

Βασίλη Παππᾶ, “Οἱ ἐννοιες της βαρύτητας καὶ του βάρους στα ἐντυπα βιβλία φυσικῆς της προεπαναστατικῆς περιόδου”. Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ὅ.π., σσ. 315-322.

Χ.Γ. Πατρινέλη, “Ἐπικρίσεις γιὰ τὸ κίνημα τοῦ Ρήγα καὶ τὶς δραστηριότητες τοῦ Πούλιου Μάρκου Πούλιου (1798)”. Ἑλληνικά 48/1998, σσ. 113-129.

Τερέζας Πεντζοπούλου-Βαλαλά, “Οἱ τελευταῖοι στοχασμοὶ τοῦ Κωνσταντίνου Τσάτσου”. Νέα Ἑστία, ἔτος 72, τ. 143, τχ. 1701, 15 Μαΐου 1998, σσ. 669-675.

Παύλου Πετρίδη, “Ἡ οἰκουμενικότητα της πολιτικῆς σκέψης του Ρήγα Βελεστινλή”. Πρ. συν. Ρήγας Βελεστινλῆς, ὅ.π., σσ. 67-74.

Κώστα Θ. Πέτσιου, “Ψυχὴ - σῶμα στὴ φιλοσοφικὴ θεώρηση τοῦ Βικεντίου Δαμοδοῦ - Μία πρώιμη ἀξιοποίηση τῆς καρτεσιανῆς σκέψης. [Παράρτημα: Βικέντιος Δαμοδός, Φυσιολογία, (ἀποσπάσματα)]”. Δωδώνη, μέρος Γ', Ἰωάννινα 1998, σσ. 169-189.

Βασίλη Ραυτόπουλου, “Τὰ ‘αβαρὴ ρευστά’ στην ἐλληνικὴ φυσικὴ σκέψη στις ἀρχές του 19ου αἰῶνα”. Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἐλληνικὸ χῶρο, ὅ.π., σσ. 323-329.

Στέφανου Ροζάνη, “Ἡ ποιητικὴ της γραφῆς του Κώστα Παπαϊωάννου”. Προ-

paganda, Β' εξάμηνο 1998, σσ. 4-5.

Π. Σιδερά-Λύτρα, "Το παιγνίδι σε σχέση με την ψυχολογία και την παιδαγωγική - Η διδακτορική διατριβή του Γεωργίου Βιζυηνού". *Το σχολείο και το σπίτι*, τχ. 2/1998, σσ. 63-67.

Άλ. Σιδερά και Π. Σιδερά-Λύτρα, "Άγνωστη επιστολή του Γ. Βιζυηνού σέ Γερμανό φίλο του". *Ενδοχώρα*, τχ. 57-58, Αλεξανδρούπολη 1998, σσ. 125-135.

Κώστα Σιμόπουλου, "Ο γενναῖος Θρασύμαχος - Μιά κριτική του τρόπου πρόσληψης ὅσων μᾶς δυσαρεστούν. (Γιὰ τὸν Παναγιώτη Κονδύλη)". *Νέα ἔστια*, ἔτος 72, τ. 144, τχ. 1706, Νοέμβριος 1998, σσ. 1132-1135.

Δημήτρης Ζ. Σοφιανού "Αβιβλιογράφητα μονόφυλλα τῶν ἐτῶν 1858-1880". *Δελτίο τοῦ κέντρου ἐρεῦνης ἱστορίας τοῦ νεώτερου Ἑλληνισμοῦ*, τ. Α', *Μνήμη Ἐλευθερίου Πρεβελάκη*, Ἀθήνα 1998, σσ. 285-302.

Κώστα Σπανού, "Ο Τυρναβίτης δάσκαλος του Γένους Ιωάννης Πέζαρος (1749-1806)". *Ἐπιστημονική ἐνημέρωση*, τχ. 1, Λάρισα 1998, σσ. 35-38.

Κώστα Σπαντιδάκης, "Κορνήλιος Καστοριάδης και ἐπειτα ἀπὸ αὐτό τί;" *DNA*, τχ. 2, Φεβρουάριος 1998, σσ. 160-161.

Σοφίας Γ. Τακουρλή, "Ἡ ἔρευνα προβλημάτων τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας τὸ ἔτος 1997". *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 2, Ἰωάννινα Φθινόπωρο 1998, σσ. 7-20.

Σοφίας Γ. Τακουρλή, "Ἡ 'Φιλολογία' τῶν Γάλλων τοῦ 18ου αἰῶνα στὴ θεώρηση τοῦ Κ.Μ. Κούμα". *Ἐνημερωτικὸ δελτίο (τοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Ἱστορικοῦ Μουσείου Λάρισας)*, ὅ.π., σσ. 31-39.

Ἄννας Ταμπάκη, "Το μεταφραστικὸ πολύπτυχο του Ρήγα στο πλαίσιο του Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ". *Ἀντί*, τχ. 652, 16.1.1998, σσ. 39-43.

Ἄννας Ταμπάκη, "Identite et deversite culturelle - Le mouvement des traductions dans de Sud-Est de l'Europe" *Σύγκριση*, ὅ.π., σσ. 71-91.

Ἄννας Ταμπάκη, "Ἡ οπτική του Κοραή για τη λογοτεχνία και το θέατρο". *Παράβασις*, τ. 2/1998, σσ. 81-101.

Χρίστου Τέζα, "Ο Γιάν(ν)ης Κορδάτος ὡς ἱστορικὸς τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας". *Πρ. συν. Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι*, ὅ.π., σσ. 309-316.

Μαρίας Τερδῆμου, "Ἡ μεταφορά τῆς ευρωπαϊκῆς μαθηματικῆς σκέψης μέσω των μαθηματικῶν εγχειριδίων τῆς περιόδου τῆς Νεοελληνικῆς Αναγέννησης". *Πρ. συν. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη στὸν ἐλληνικὸ χῶρο*, ὅ.π., σσ. 289-305.

Μαρίας Τερδῆμου, "Μαθηματικὰ καὶ φιλοσοφία στὴν ἐλληνικὴ σκέψη κατὰ τὴν

περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας”. *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 2, ὅ.π., σσ. 21-28.

Γιώργου Τόλια, “Ιερός, κοσμικός και εθνικός χώρος στην ελληνική γεωγραφική γραμματεία κατά τον 18ο αιώνα”. Πρ. συν. *Ἡ ἐπιστημονική σκέψη στὸν ἐλληνικό χῶρο*, ὅ.π., σσ. 147-172.

Σπύρου Τσακνιά, “Ο Παναγιώτης Κονδύλης απαντά σε οκτώ ερωτήματα... εφ’ ὅλης τῆς ὕλης”. *Συνέντευξη. Διαβάζω*, τχ. 384, Απρίλιος 1998, σσ. 120-137

Απόστολου Τσακούμη, “Ἡ παρατήρηση και το πείραμα στη Λογική του Ευγενίου Βουλγάρεως”. Πρ. συν. *Ἡ ἐπιστημονική σκέψη στὸν ἐλληνικό χῶρο*, ὅ.π., σσ. 105-108.

Γιώργου Φαράκλα, “Ἡ φιλοσοφική νομιμοποίηση τῆς Ελληνικῆς Επανάστασης”. *Ὁ πολίτης*, τχ. 55, 24 Ἰουλίου 1998, σσ. 24-28.

Νεοφύτου Χαριλάου, “Ἡ πορεία του Θουκυδίδη στη νεοελληνική σκέψη - Ἡ ἐκδόση του Νεοφύτου Δούκα 1805-1806”. *Μνήμων*, τχ. 20, 1998, σσ. 29-44.

Γιώργου Χατζηβασίλη, “Καθηγητής Καστοριάδης: Ὅι λαοί θα βρουν τη λύση”. *Συνέντευξη. Διαβάζω*, τχ. 385, Μάιος 1998, σσ. 135-138.

Λίτσας Χατζοπούλου, “Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, Γραμματικά ζητήματα αἰσθητικῆς καὶ φιλοσοφίας τῆς τέχνης”. Πρ. συν. *Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι*, ὅ.π., σσ. 292-305.

Σοφιανού Χρυσστομίδη, “Περὶ Ἐλευθερίας τῆς τυπογραφίας” Ἀντί, τχ. 652, 16.1.1998, σσ. 36-39.

Νίκου Κ. Ψημμένου, “Προβλήματα τῆς φιλοσοφικῆς ὀρολογίας στὰ ἐξώφυλλα ἐνὸς ἐγχειριδίου λογικῆς τοῦ ἔτους 1839”. *Στὸν τ. Φιλοσοφία, ἐπιστῆμες καὶ πολιτική. Συγκομιδὴ πρὸς τιμὴν τοῦ ὁμότιμου καθηγητῆ Εὐτύχη Μπιτσάκη*, ἐπιμ. Παν. Νούτσου, ἐκδ. Τυπωθῆτω, Ἀθήνα 1998, σσ. 503-513.

Νίκου Κ. Ψημμένου. “Ὅι παραδόσεις τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου γιὰ τὴν ἠθική φιλοσοφία στὴ χειρόγραφη ἀπόδοσή τους ἀπὸ τὸν μαθητὴ του Σπυρίδωνα Λάμπρο”. Πρ. συν. *Θεσσαλοὶ φιλόσοφοι*, ὅ.π., σσ. 167-176.

Νίκου Κ. Ψημμένου, “Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης γιὰ τὴν πρώτη ‘ἀρχή’ τῶν ἐνοιῶν”. *Ἐνημερωτικό δελτίο* (τοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Ἱστορικοῦ μουσείου Λάρισας), ὅ.π., σσ. 41-50.

Νίκου Κ. Ψημμένου, “Τὶ εἶναι τὸ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.” *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 1, Ἰωάννινα Ἀνοιξη 1998, σσ. 1-2.

[Νίκου Κ. Ψημμένου], “Ἡ ἔρευνα προβλημάτων τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας τὸ ἔτος 1996”. *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 1, Ἰωάννινα Ἀνοιξη 1998, σσ. 5-12.

γ) *Αὐτοτελείς μελέτες*

Χρ. Ἀθ. Ἀραμπατζῆ, *Ἀθανασίου τοῦ Παρίου Βιβλιογραφικά*. Ἐκδόσεις Ἱεροῦ προσκυνημάτων Ἐκατονταπυλιανῆς Πάρου, Θεσσαλονίκη 1998.

Λεάνδρου Βρανούση, *Ρήγας Βελεστινλῆς*. Ἐπιστημονική ἐταιρεία μελέτης Φερῶν - Βελεστίνου - Ρήγα, Ἀθήνα 1998 (ἐπανέκδοση).

Νίκου Καστάνη, *Ὀφεις τῆς νεοελληνικῆς Μαθηματικῆς παιδείας*. Μαθηματική βιβλιοθήκη Χ. Βαφειάδη, Θεσσαλονίκη 1998.

Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, *Ρήγας Βελεστινλῆς - Θεωρία καὶ πράξη*. Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, Ἀθήνα 1998.

Ζήσιμου Λορεντζάτου, *Μνημόσυνο γιὰ τὸν Κορνῆλιο Καστοριάδη*. Τὸ ροδακίό, Ἀθήνα 1998.

Χρίστου Μαραζόπουλου, *Ἡ "Εἰσαγωγή λογικῆς" τοῦ Γεωργίου Σουγδουρῆ καὶ τὰ πρότυπά της στὴν ἀρχαία καὶ στὴν νεοελληνικὴ φιλοσοφικὴ γραμματεία*. Ἰωάννινα 1998 (διδ. διατριβή).

Christos P. Baloglou, *Georgios Gemistos-Plethon: Oekonomisches Denken in der spätbyzantinischen Geisteswelt*. Ἐκδόσεις Βασιλοπούλου, Ἀθήνα 1998.

Βασιλικῆς Μπόμπου-Σταμάτη, *Ὁ Βικέντιος Δαμοδός*. Βιογραφία - Ἐργογραφία. 1700-1754. Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1998.

Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς. Βιβλιογραφία 1945-1995. Ἐκδοση τοῦ Κ.Ν.Ε./Ε.Ι.Ε. καὶ τοῦ Τομέα Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων στὰ πλαίσια τοῦ κοινῶ ἐρευνητικοῦ προγράμματος "Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς: Οἱ ἰδέες - Τὰ πρόσωπα - Οἱ συλλογικοὶ φορεῖς - Τὰ ἔργα". (Συλλογικὸ ἔργο).

Θανάση Παπαθανασόπουλου, *Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων*. Σκηνές τοῦ βίου του. Ἐκδόσεις Γιαλέλλη, Ἀθήνα 1998.

Μαρίας Τερδῆμου, *Μαθηματικὰ καὶ φιλοσοφία στὴν ἐλληνικὴ σκέψη κατὰ τὴν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας*. Ἰωάννινα 1998 (διδ. διατριβή).

Αικατερίνης Τζάννου, *Λιζελόττας-Καλλιόπης Ζαῖμη, Χαρίκλειας Γιούνη: Ρήγας*. Ἐργογραφία - Βιβλιογραφία. Ἰωάννινα 1998.

Παναγιώτη Χιώτη, *Ἡ παράδοσή τοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν Ελλάδα: Ἡ περίπτωση τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραή καὶ τοῦ Ευάγγελου Παπανούτσου* - Φιλοσοφικὸ δοκίμιο. Ἐκδόσεις Ἐνάλιος, Ἀθήνα 1998.

δ) *Ἐκδόσεις - ἐπανεκδόσεις κειμένων*

Ρωξάνης Ἀργυροπούλου, *Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη στὴν Ελλάδα ἀπὸ τὸ 1828*

ὡς τὸ 1922 - Ἀνθολογία κειμένων μεῖ εἰσαγωγή καὶ σχόλια. Τόμος Β': Ἡ φιλοσοφία μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, 1876-1922. Ἐκδόσεις "Γνώση", Φιλοσοφική καὶ πολιτική βιβλιοθήκη ἀρ. 50, Ἀθήνα 1998.

Μεθοδίου Ἀνθρακίτη, *Εἰσαγωγή λογικῆς πραγματείας* (ἀποσπάσματα). Μεταγραφή κειμένου - Εἰσαγωγή: Κώστας Θ. Πέτσιος. *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 1, Ἰωάννινα Ἄνοιξη 1998, σσ. 17-26.

Ρήγα Βελεστινῆ, *Ἀπάνθισμα κειμένων. Ἐπιλογή κειμένων: Πασχάλης Κιτρομηλίδης. Βουλή τῶν Ἑλλήνων*, Ἀθήνα 1998.

Ρήγα Βελεστινῆ, *Τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου. Περ. Φηγός*, τχ. 4, Ἰωάννινα Καλοκαίρι 1998, σσ. 142-149.

Γερασίμου Βλάχου, *Εἰς ἅπασαν τὴν λογικὴν πραγματείαν τοῦ Ἀριστοτέλους παραφράσεις καὶ ζητήματα* (ἀπόσπασμα). Εἰσαγωγή - Μεταγραφή κειμένου: Μαρία Κουντουράκη. *Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.*, τχ. 2, Ἰωάννινα Φθινόπωρο 1998, σσ. 29-33.

Εὐγενίου Βούλγαρη, *Δοξασίαι τῶν παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων περὶ τῆς τῶν ἐνοιῶν ἀρχῆς* (Λογική, Λειψία 1766, σσ. 151-156). Ὁ.π., σσ. 34-39.

Νίκου Καζαντζάκη, *Ὁ Φρειδερίκος Νίτσε ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ δικαίου καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἐναΐσμος ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ διατριβῆς. Β' ἔκδοσις. Εἰσαγωγή - ἐπιμέλεια: Πάτροκλος Σταύρου. Ἐκδόσεις Καζαντζάκη, Ἀθήνα 1998.*

Θεοφίλου Καΐρη, *Ἀλληλογραφία. Ἐκδιδομένη ὑπὸ Δημητρίου Ἰ. Πολέμη. Μέρος τρίτον: Ἐπιστολαὶ πρὸς Θεόφιλον Καΐρην. Τόμος πρῶτος: 1808-1839. Τόμος δεύτερος: 1839-1845. Τόμος τρίτος: 1846-1852. Καὶ οἱ τρεῖς τόμοι: Καΐρειος Βιβλιοθήκη, Ἄνδρος 1998.*

Παναγιωτάκη Καγκελλαρίου Κοδρικᾶ, *Μελέτη τῆς κοινῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου - Ἐρμῆς ὁ Λόγιος, Κρίσις εἰς τὴν Μελέτην. Εἰσαγωγή καὶ ἐπιμέλεια: Ἄλκης Ἀγγέλου. Μ.Ι.Ε.Τ., Ἀθήνα 1998.*

Ἀδαμαντίου Κοραῆ, *Ἄτακτα. Τόμος Β'.* Ἀνατύπωση μεῖ εἰσαγωγή Στέρ. Φασουλάκη. Χίος 1998.

Ἰωσήπου Μοισιόδακος, *Πραγματεία περὶ παιδῶν ἀγωγῆς ἢ Παιδαγωγία. Ἐπιμέλεια, εἰσαγωγή καὶ σημειώσεις: Γρηγόριος Καραφύλλης. Ἰνστιτοῦτο βιβλίου καὶ ἀνάγνωστος, σειρά: Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς - Φιλοσοφική καὶ παιδαγωγική βιβλιοθήκη, Κοζάνη 1998.*

Δημητρίου Ἀ. Χαντσερῆ, *Ἀνάλυσις τῶν τεσσάρων περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς λόγων, οὗσπερ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδωνι προτίθησιν. Ἀπό: Ἱστορία τῆς παρ'*

Ἑλλησι φιλοσοφίας, Ἀθήνα 1867, σσ. 350-356. Τὰ νέα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ., τχ. 1, Ἰωάννινα Ἐνοιξη 1998, σσ. 27-30.

ε) Βιβλιοκρισίες

Γεωργίου Γεμιστοῦ Πλήθωνος, Μερικά λόγια τῶν ἀπὸ Ζωροάστρου μάγων. Ἐκδ. Β. Β. Tambun-Krasker. Ἀθήνα 1995. Ἐκρινε ὁ Ἀστέριος Ἀργυρίου στὰ Ἑλληνικά (48/1998, σσ. 204-206).

Παναγιώτη Κανελλοπούλου, Μεταφυσικῆς προλεγόμενα. Ἐκρινε ἡ Ἄννα Κελεσίδου στὴ Φιλοσοφία (27-28/1997-1998, σσ. 367-374).

Κορνήλιου Καστοριάδη, *Fait et a faire*. Ἐκρινε ἡ Ἀλεξάνδρα Δεληγιώργη στὸν Δευκαλίωνα (16/1, Ἰούνιος 1998, σσ. 103-114).

Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, Νεοελληνικὸς Διαφωτισμὸς - Οἱ πολιτικὲς καὶ κοινωνικὲς ἰδέες, Ἀθήνα 1996. Ἐκριναν ὁ Σταῦρος Θ. Ἀνεστίδης στὰ Σύγχρονα θέματα (τχ. 67, Ἀπρίλιος - Ἰούνιος 1998, σσ. 176-177), ἡ Ἄννα Ταμπάκη στὴν Ἀκτὴ (τχ. 36, Λευκωσία Φθινόπωρο 1998, σσ. 461-464) καὶ ἡ Βασιλικὴ Μπόμπου-Σταμάτη στὰ Ἑλληνικά (δ.π., σσ. 398-404).

Παναγιώτη Κονδύλη, Θεωρία τοῦ πολέμου. Ἐκρινε ὁ ἦ ἡ Κ.Δ. στὴν Ἐνδοχώρα, (τχ. 59, Ἀλεξανδρούπολη Ὀκτώβριος 1998, σσ. 250-254).

Θανάση Παπαθανασόπουλου, Γεώργιος Γεμιστός-Πλήθων. Σκηνὲς τοῦ βίου του. Ἐκδόσεις Γιαλέλλη, Ἀθήνα 1998. Ἐκρινε ὁ Στέργιος Δημούλης στὸ περ. Παρουσία Αἰτωλοακαρνανίων λογοτεχνῶν (τχ. 6, Ὀκτώβριος-Δεκέμβριος 1998, σσ. 98-100).

Πέτρου Φαραντάκη, Ἡ ἠθικὴ κατὰ τὸν Πέτρο Βράϊλα-Ἀρμένη. Ἀθήνα 1996. Ἐκρινε ὁ Χρῖστος Μαραζόπουλος στὸ περ. Φιλοσοφία καὶ παιδεία (τχ. 12, Μάιος 1998, σσ. 23-26).

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΩΝ ΔΙΑΤΡΙΒΩΝ ΥΠΟ ΕΚΠΟΝΗΣΗ

Ευαγγελίας Παπαδημητρίου

Ἡ σχέση τοῦ Κωνσταντίνου Μιχαήλ Κούμα
μέ τή γερμανική φιλοσοφία καί εἰδικότερα μέ τὸ ἔργο τοῦ W. T. Krug
Fundamentalphilosophie καὶ *Κρηπὶς Φιλοσοφίας*

Ὅπως προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸν τίτλο τῆς ὑπὸ ἐκπόνηση διδακτορικῆς διατριβῆς, ἀντικείμενό της εἶναι ἡ συγκριτικὴ μελέτη τοῦ περιεχομένου τῆς *Κρηπίδος Φιλοσοφίας* τοῦ Κ.Μ. Κούμα (1777-1836) μέ τὸ περιεχόμενο τῆς *Fundamentalphilosophie* τοῦ W.T. Krug (1770-1842).

Συγκεκριμένα: Ὁ Κούμας συνθέτει τὸ τετράτομο *Σύνταγμα Φιλοσοφίας* (Βιέννη 1818-1820), τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν ἔντυπη μορφή τῶν χειρόγραφων σημειώσεων πού χρησιμοποίησε γιὰ τὸ μάθημα τῆς Φιλοσοφίας στὸ Φιλολογικὸ Γυμνάσιο τῆς Σμύρνης, ἔχοντας ὡς ἓνα εἶδος πυξίδας του ὀρισμένα γερμανικά φιλοσοφικά συγγράμματα. Ἰδιαίτερα στὸν πρῶτο τόμο τοῦ *Συντάγματος*, τὸ δεύτερο μέρος τοῦ ὁποῖου ἐπιγράφεται *Κρηπὶς Φιλοσοφίας*, ἀποτυπώνονται ὡς ἓνα βαθμὸ οἱ σταθερὲς τῆς σκέψης του καὶ οἱ βασικὲς ἀρχὲς τῆς γνωσιοθεωρητικῆς του κατεύθυνσης. Ἔτσι, τὰ ἐρωτήματα πού μέ ἀπασχολοῦν ὅσον ἀφορᾷ στὴν ἐρμηνευτικὴ ἀνασυγκρότηση αὐτῶν τῶν σταθερῶν εἶναι τὰ ἀκόλουθα: Ποιὰ εἶναι ἡ σχέση τοῦ Κούμα μέ τὴ γερμανικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη; Ποιὰ εἶναι ἡ σχέση του μέ τὸ ἔργο τοῦ Krug; Γιατί τὸ ἐπιλέγει; Ποιὲς εἶναι οἱ συγκλίσεις ἢ οἱ ἀποκλίσεις τοῦ περιεχομένου τῶν δύο ἔργων; Ποιὰ ἦταν ἡ στόχευση τῶν δύο συγκεκριμένων συγγραμμάτων;

Ἀναλυτικότερα, στὸ πρῶτο μέρος τῆς διατριβῆς ἐξετάζεται ἡ σχέση τοῦ Κούμα μέ τὴ γερμανικὴ φιλοσοφικὴ σκέψη γενικὰ καὶ εἰδικότερα μέ τὸ ἔργο τοῦ Krug. Γιὰ μιὰ πιὸ ἀκριβὴ ἀξιολόγηση τῆς συγκριτικῆς ἀντιπαραβολῆς τῆς *Κρηπίδος* καὶ τῆς *Fundamentalphilosophie* (Züllichau und Freystadt 1803) θὰ πρέπει κατὰ τὴν ἀποψη μου νὰ συνεκτιμήσουμε τὸ γεγονός ὅτι ἡ μέθοδος συγγραφῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔργου εἶναι τόσο ἡ διασκευὴ καὶ ὁ ἀρμονικὸς συνδυασμὸς δάνειων στοιχείων ὅσο καὶ ἡ παράφραση ἢ καὶ ἡ κατὰ λέξη ἀπόδοση ἐπιμέρους ἐνοτήτων ἀπὸ τὸ πρωτότυπο

ἔργο. Ἐπιπλέον οἱ ἐπιρροές πού δέχθηκε ὁ Κούμας ἀπό γερμανικά φιλοσοφικά συγγράμματα διαφαίνονται στήν ἀρθρα του σέ περιοδικά τῆς ἐποχῆς, ὅπως ὁ Λόγιος Ἑρμῆς, καθὼς καί στήν ἐπιλογή γερμανικῶν ἔργων γιά τή μετάφραση τους στήν ἑλληνικά.

Γίνεται ἔτσι κατανοητό ὅτι ἡ ἐπιλογή ἑνός ἔργου ὡς ἕνα εἶδος πυξίδας γιά εὐρύτερες θεωρητικές ἀναζητήσεις ὑποδηλώνει τόσο τήν ἐσωτερική ἐμπλοκή τοῦ δέκτη-συγγραφέα, δηλαδή τήν αὐτενέργειά του ὡς ἐραμιστή, ὅσο καί τήν ἐκ μέρους του ἐπιλογή συγκεκριμένων προβλημάτων γιά διαπραγμάτευση, ἐπειδή αὐτά, εἴτε ἐξυπηρετοῦσαν μιὰ ἄλλη ἀντικειμενική πραγματικότητα εἴτε συνέβαλαν στό βαθμιαῖο ἀναπροσανατολισμό γενικότερων γνωστικῶν ἢ ἐκπαιδευτικῶν ἐνδιαφερόντων.

Στό δεύτερο μέρος ἐξετάζεται ἡ φιλοσοφική σκέψη τοῦ Krug, ὅπως αὐτή ἀποτυπώνεται στήν *Fundamentalphilosophie* καί σέ ἄλλα ἔργα του. Εἰδικότερα ἡ *Fundamentalphilosophie* ἀποτελεῖ τόν πρῶτο τόμο ἑνός συνολικά ἐπτάτομου ἔργου, στόν ὁποῖο ὁ Γερμανός φιλόσοφος ἐστιάζει τὸ ἐνδιαφέρον του στό πρόβλημα τῆς γνώσης, δηλαδή στίς πηγές, στό περιεχόμενο, στή ὄρια καί στό κῶρος τῆς. Τὸ φιλοσοφικὸ τοῦ σύστημα, ὁ Ὑπερβατολογικὸς Συνθετισμός (*Transzendentaler Synthetismus*), ὁλοκληρώνεται μέ τὰ δύο τρίτομα ἔργα του: *System der theoretischen Philosophie* (Königsberg 1806-1810) καί *System der praktischen Philosophie* (Königsberg 1817-1819). Πιο συγκεκριμένα, μέ τόν Ὑπερβατολογικὸ Συνθετισμό ὁ Krug ἐπιχειρεῖ μιὰ νέα φιλοσοφική πρόταση στό δῆλημα **Ρεαλισμός - Ἰδεαλισμός**. Μέ ἀφετηριακὸ σημεῖο τήν *a priori* σύνθεση ἐντὸς τῆς συνειδήσεως **Πράγματος (Reales) - Ἐννοήματος (Ideales)** καί τήν ἀναβάθμιση τοῦ ρόλου τοῦ ὑποκειμένου, ἡ ὁποία ἀναδεικνύεται ἀπό τήν κεντρικὴ θέση τῆς ἀνώτατης εἰδικῆς ἀρχῆς “Ἐγὼ εἶμαι ἐνεργός”, ὁ Γερμανός φιλόσοφος ἐξετάζει τήν αὐτοδύναμη ἀνάπτυξη τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ καί τήν ἐκδίπλωση τῶν δυνατοτήτων του, ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἀρμονία Λόγου - Πράξης. Ἀπ’ αὐτὴν τὴν ἀποψη **Ρεαλισμός** καί **Ἰδεαλισμός** διαφέρουν, σύμφωνα μέ τόν Krug, ἀπὸ τόν Ὑπερβατολογικὸ Συνθετισμό καί χαρακτηρίζονται ὡς θεωρίες ὑπερβατικές, ἐπειδή ὑπερβαίνουν τὰ ὄρια τῆς συνειδήσεως καί καταλήγουν στό δογματισμό.

Στό τρίτο μέρος ἐξετάζονται ἡ *Fundamentalphilosophie* καί ἡ *Κρηπὶς Φιλοσοφίας* ὡς δύο μεγέθη πού εἶναι συγκρίσιμα, ἀφοῦ διερευνῶνται ὄχι μόνο τὰ κοινὰ σημεῖα τους, ἀλλὰ καί τὰ σημεῖα διαφοροποίησής τους. Ἐτσι, οἱ παραλείψεις καί οἱ ἀποκλίσεις, στίς ὁποῖες καταφεύγει ὁ Κούμας γιά τὴν σύνθεση τοῦ σχολικοῦ του ἐγχειριδίου, ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἰδιοσυστασία τοῦ κάθε ἔργου, τὴν στοχοθεσία του

καθώς και τὸν συγκεκριμένο ἀποδέκτη του. Μὲ ἄλλα λόγια: Ἡ ἐκλεκτικὴ χρῆσι τοῦ πρωτότυπου ἔργου ἀπὸ τὸν Ἑλληνα λόγιό τοῦ ἐπιτρέπει νὰ διαμορφώσει ἓνα εὐσύνοπτο σύγγραμμα ἐξυπηρετώντας ἔτσι μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο τοὺς μεθοδολογικοὺς καὶ παιδαγωγικοὺς τοῦ σκοποῦς. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο προκαθορίζεται, κατὰ τὴν ἄποψή μου, καὶ ὁ χαρακτήρας τοῦ ἑλληνικοῦ συγγράμματος, τὸ ὁποῖο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴ μελέτη του, δὲν ἀποτελέσει κείμενο θεωρητικοῦ-φιλοσοφικοῦ προβληματισμοῦ, ἀλλὰ λειτούργησε κυρίως ὡς προπαρασκευὴ γιὰ εὐρύτερες ἐπιστημονικὲς καὶ φιλοσοφικὲς ἀναζητήσεις ὀρισμένων ἀπὸ τοὺς μαθητὲς τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τὴν οικονομικὴ δυνατότητα νὰ συνεχίσουν τίς σπουδὲς τους στὴ Δύση.

Ἀντιθέτως ὁ Krug ἐπιχειρεῖ νὰ ἀρθρώσει ἓνα δικό του φιλοσοφικὸ λόγο καὶ νὰ συνθέσει ἓνα φιλοσοφικὸ σύστημα, στὸ ὁποῖο ἀποτυπώνονται ὡς ἓνα βαθμὸ τόσο ἢ θεωρητικὴ φιλοσοφικὴ παράδοση, ὅπως αὐτὴ ἀναπτύχθηκε στὸ γερμανικὸ χῶρο, ἰδιαίτερα μετὰ τὴν παρουσία τῶν Christian Thomasius (1655-1728) καὶ Christian Wolff (1679-1754), ὅσο καὶ ἡ ἔνταξή του στὸ συγκεκριμένο χωροχρόνο. Ἄλλωστε ἡ χρονικὴ περίοδος συγγραφῆς καὶ ἐκδόσεως τοῦ φιλοσοφικοῦ ἔργου του τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα, θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς μία περίοδος ἀναπροσδιορισμοῦ τοῦ φιλοσοφικοῦ γίνεσθαι, ἀφοῦ ὁ ἀπόηχος τῶν συγγραμμάτων τοῦ Kant καθόρισε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὸ ἐννοιολογικὸ πλαίσιο καὶ τὸν τρόπο διερεύνησης κυρίως τῶν γνωσιοθεωρητικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν ζητημάτων.

Στὸν ἐπίλογο τῆς διατριβῆς ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ ἐκλαίκευμένη παρουσίαση ἀνάλογων προβλημάτων ἀπὸ τὸν Krug θὰ μπορούσε νὰ ἐκτιμηθεῖ ὡς μία ἐλάσσων, ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς πρωτοτυπίας, ἐκδοτικὴ προσπάθεια ἀλλὰ ταυτόχρονα εἶναι δυνατό νὰ ἐρμηνευθεῖ καὶ ὡς ἀπόρροια τῆς διδακτικῆς του δραστηριότητος σὲ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας. Κι αὐτό, ἐπειδὴ ὁ τρόπος ἀρθρώσεως τοῦ ὅλου φιλοσοφικοῦ τοῦ ἔργου, ἂν καὶ διευκολύνει τὸν ἄπειρο ἀναγνώστη νὰ κατανοήσῃ θεμελιώδεις φιλοσοφικὲς θέσεις, ταυτόχρονα ὑποβαθμίζει καὶ ὑπεραπλουστεύει -σύμφωνα μὲ τοὺς ἐπικριτὲς τοῦ ἔργου του- τὴ θεωρητικὴ συγκρότησι κάθε ἐπιμέρους προβλήματος.

Ἀντίστοιχα, γιὰ τὴν ἐπιλογή ἀπὸ τὸν Κούμα τῆς *Fundamentalphilosophie* ὡς ὀδηγητικοῦ νήματος γιὰ τὴ συγγραφὴ τῆς *Κρηπίδος Φιλοσοφίας* θὰ πρέπει ἐνδεχομένως νὰ ἀποδεχθοῦμε, ὅτι ἡ παρουσίαση ἀπὸ τὸν Krug βασικῶν γνωσιοθεωρητικῶν ζητημάτων κρίθηκε ἱκανοποιητικὴ γιὰ τίς ἐκπαιδευτικὲς ἀνάγκες τοῦ Φιλολογικοῦ Γυμνασίου τῆς Σμύρνης γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἑλληνας λόγιος τὸ ἐπέλεξε.

Ἔτσι, ἂν ἐπιχειρήσουμε μία γενικότερη ἀξιολόγηση, γίνεται, κατὰ τὴν ἄποψή μου, περισσότερο κατανοητὴ ἢ ἰδιαιτερότητα τοῦ τρόπου προσοικείωσης καὶ ἐπεξεργασίας τῶν πηγῶν ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες λογίους, μὲ σημεῖο ἀναφορᾶς τὴ στοχοθεσία τους. Εἰδικότερα τὸ συμπέρασμα, στὸ ὁποῖο καταλήγουμε, εἶναι ὅτι οἱ ἐσωτερικὲς ἐκπαιδευτικὲς ἀναγκαιότητες τῆς ὑπόδουλης ἑλληνικῆς κοινωνίας καθόριζαν πολλές φορές τὶς προσπάθειες καὶ τὶς ἐπιλογές τῶν μεταφραστῶν-ἐραμιστῶν, σὲ συνδυασμὸ βέβαια καὶ μὲ τὶς προσωπικὲς τοὺς ἀντιλήψεις περὶ φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης. Ὅπως προκύπτει, κύρια στόχευση τῶν μεταφράσεων καὶ τῶν συμπλημάτων τους ἦταν ἡ μεταλαμπάδευση τῆς γνώσης ἀπὸ τὸ δυτικὸ κόσμον καὶ ἡ σύνδεσή της μὲ τὴν καθημερινὴ πρακτικὴ. Ἀκριβῶς, ἐπειδὴ ἡ πολύμορφη ἑλληνικὴ πραγματικότητα τῶν τελευταίων δεκαετιῶν πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 δὲν εἶναι δυνατὸ -ὅπως φαίνεται- νὰ προσδιοριστεῖ ἀπὸ ἀπόλυτες διαχωριστικὲς γραμμές, προβάλλει κατὰ τὴν ἄποψή μου ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰ πολυδιάστατη διερεύνηση τῶν διαφορετικῶν μορφῶν τοῦ θεωρητικοῦ βίου καθὼς καὶ ἡ συνθεώρησή τους μὲ τὸ κοινωνικὸ πράττειν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς παραμερίζοντας ἢ ἀποδεδιμεύοντας τὸν τρόπο προσέγγισης τῶν κειμένων τῶν Ἑλλήνων λογίων ἀπὸ μιὰ a posteriori ἐμμονὴ ἀναζήτησης πρωτότυπου φιλοσοφικοῦ ἢ ἐπιστημονικοῦ λόγου.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ἀναστασίου Παπαβασιλοπούλου

Σύνοψις γενική λογικῆς ἔξεως - Ἄρθρον πρῶτον: Περὶ φύσεως τῆς λογικῆς, καὶ ὅπως τὴν γέννεσιν εἴληφεν. Ἄρθρον β΄: Ὅτι ἀναγκαῖα καὶ χρήσιμος ἡ λογικὴ ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ. (Μέρος πρῶτον. Ἄρθρον πρῶτον).

Εἰσαγωγή - Μεταγραφή κειμένου: Γιάννης Χατζῆς

Ὁ Ἡπειρώτης λόγιος καὶ διδάσκαλος φιλοσοφικῶν μαθημάτων Ἀναστάσιος Παπαβασιλόπουλος (17ος/18ος αἰ.) γεννήθηκε στὰ Γιάννινα, ὅπου διδάχτηκε καταρχὴν τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, καὶ “ἔρωτι τελειότερας μαθήσεως” σπούδασε στὴ συνέχεια στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὴ Βενετία. Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴ Βενετία περιεβλήθη τὸ ἱερατικὸ σχῆμα καὶ ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῶν σχολῶν πρῶτα τῶν Σερρῶν, μετὰ τοῦ Τυρνάβου καὶ τελευταῖα τῶν Ἰωαννίνων.

Μὲ τὴ διδασκαλία του στὶς σχολές αὐτές συνδέεται καὶ τὸ συγγραφικὸ ἔργο του γιὰ ζητήματα τῆς φιλοσοφίας, τὸ ὁποῖο, θὰ πρέπει νὰ σημειώσουμε, δὲν εἶναι πρωτότυπο: Ἀποτελεῖται ἀπὸ μεταφράσεις, παραφράσεις ἢ διασκευές λατινικῶν ἐγχειριδίων, πού στὸ σύνολό τους παραμένουν ἀκόμη ἀνέκδοτες. Ἐγραψε, ὅμως, καὶ κείμενα θρησκευτικοῦ περιεχομένου, ἐπιστολές σὲ ἐπίσημα καὶ μὴ πρόσωπα, λόγους πανηγυρικοὺς καὶ ἐπικήδειους καθὼς καὶ ἐπιγράμματα.

Ἡ συμβολὴ του στὶς πνευματικὲς διεργασίες τοῦ δούλου Γένους συνίσταται κυρίως στὴν εἰσαγωγή στὸν ἑλληνικὸ ἐν γένει χῶρο στοιχείων τῆς νεώτερης δυτικῆς φιλοσοφίας καὶ μάλιστα - ὅπως μας ἀποκαλύπτει τὸ κείμενο πού δημοσιεύουμε - τῆς φιλοσοφίας τοῦ Καρτεσίου.

Τὸ κείμενο προέρχεται ἀπὸ τὸν κώδικα 112 τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῶν Ἰεήρων. Γιὰ τὴν ἔκδοσή του ἔλαβα ὑπόψη μου καὶ τοὺς ἀντίστοιχους κώδικες τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Παντελεήμονος στὸ Ἅγιο Ὄρος καὶ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Παρισιῦ.

Ἄρθρον πρῶτον:

Περὶ φύσεως τῆς λογικῆς, καὶ ὅπως τὴν γένεσιν¹ εἴληφεν.

- φ.2' Οὐκ εὐφυῶς ἔχοντος τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς πρὸς τὸ ὀρθῶς κρίνειν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν, καὶ τοῦ κυρίως ἀγαθοῦ ἐφίεσθαι, διὰ τὸ ὑποκειῖσθαι ποικίλοις ἀμαρτήμασι, δύο τινὰς ἐξεύρετο τέχνας ἢ τῶν ἀνθρώπων ἀγχίνοια, ὧν ἡ μὲν τὸν ἡμέτερον νοῦν πρὸς ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ κατευθύνει, ἡ δὲ πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν τοῦτον αὖθις ποδηγετεῖ. Ἐντεῦθεν ἡ ἠθικὴ τὴν γένεσιν εἴληχεν,² ἐπὶ βοηθείᾳ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείας. Παροτρύνει γὰρ αὕτη τὸν ἡμέτερον νοῦν εἰς ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀποφυγὴν τοῦ ἐναντίου· προσεπενοήθη δὲ ταύτη καὶ ἡ λογικὴ, ὡς πάντων τῶν νοημάτων οἷόν τις στάθμη τυγχάνουσα. ἡ γὰρ λογικὴ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ὅτι μὴ τέχνη τοῦ ὀρθῶς συλλογίζεσθαι: ἡ ἕξις διακριτικῆ ἀληθείας, καὶ ψεύδους. Ἰστέον, ὅτι τῷ τοῦ νοήματος ὀνόματι, οὐ μόνον αἱ ἀπλᾶι ἰδέαι σημαίνονται,
- φ.2' ἀλλ' ἔτι // καὶ αἱ προτάσεις, καὶ τὰ ἐκ τούτων γενόμενα συμπεράσματα. ὅθεν ἡ λογικὴ αὕτη μέθοδος πάντα ταῦτα διδάσκουσα, καὶ κανόνας ἀσφαλεῖς ταῖς τοῦ νοῦς ἐνεργείαις περιγράφουσα, οὐκ ἀπεικίτως στάθμη πάντων τῶν νοημάτων ἤκουσέ τε, καὶ λέγεται.
- Ἵνα δὲ τις ὀρθῶς λόγῳ τὰς ἐνεργείας τοῦ οἰκείου νοῦς εἰδοποιεῖν³ σχοίη, ἀναγκαῖόν ἐστιν ὀρθῶς τῶν πραγμάτων ἀντιλαμβάνεσθαι, ὀρθῶς κρίνειν, ὀρθῶς συλλογίζεσθαι, καὶ ὀρθῶς τάττειν:
- Ἀντιλαμβάνεσθαι τις ὀρθῶς τῶν πραγμάτων λέγεται, ἡνίκα τὸ προτεθὲν ἐναργῶς τε καὶ διηκριβωμένως τῷ οἰκείῳ νῷ ἀναδέχεται· οἷον, ἡνίκα θεόν, ἄγγελον, κύκλον, τρίγωνον, τῇ νοητικῇ δυνάμει ἐαυτῷ παριστᾶ, οὐδεμιᾶς κρίσεως ἐν τῷ νῷ γινομένης.
- Κρίνειν, ἐστίν, ἡνίκα ὁ ἡμέτερος νοῦς, τῇ οἰκείᾳ ἐνεργείᾳ δύο ἀπλᾶς ἰδέας ἀναλαβών, καὶ συνάψας ταύτας ἀλλήλαις, ἥτοι θατέραν θατέρα, καταφά-
- φ.3' σκων, ἐνεῖναι φησίν, ἢ αὖθις // ἀποφάσκων, θατέραν ἐνεῖναι θατέρα, ταύτης ἀφίστησιν· οἷον ἡνίκα τις τὴν τοῦ ἡλίου ἰδέαν καὶ τοῦ πυρὸς ἔχων ἐν ἑαυτῷ,

1. Παρ. γένεσιν.

2. Παρ. εἴληφεν.

3. Παρ. τοῦ οἰκείου νοῦς εἰδοποιήση.

φαίη τὸν ἥλιον εἶναι, ἢ μὴ εἶναι πῦρ:

Τὸ συλλογίζεσθαι, ἢ διαλέγεσθαι, πράξις ἐστὶ τοῦ ἡμετέρου νοός, ἐκ οὐ προτάσεων, ἢ καὶ ἐκ μιᾶς, συμπέρασμα ἐξάγουσα· οἷον, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν. ὁ Σωκράτης ἄνθρωπος· ὁ Σωκράτης ἄρα ζῶν· ἢ ὁ Θεὸς ἀγαθόν, ἄρα ἐφετόν:

Τὸ διατάττειν, ἐνέργεια τοῦ νοός ἐστίν, ἢ τινι εὐαρμόστῳ, καὶ ἀκριβεῖ τάξει τὰ εὐρεθέντα διατίθενται:-

Ἡ λογικὴ τοίνυν εἰς τέτταρα διαιρεῖται μέρη, κατὰ τὰς διαφοροὺς τοῦ νοός ἐνεργείας· ὧν τὸ α'°, περὶ τῶν ἰδεῶν, ἦτοι περὶ τῶν ἀπλῶν ὅρων διαλαμβάνει· τὸ β'° περὶ κρίσεων, ἦτοι προτάσεων· τὸ γ'° περὶ συμπεράσματος, ἦτοι περὶ συλλογισμοῦ· καὶ τὸ δ'° περὶ μεθόδου, ἦτοι περὶ εὐτάκτου διαθέσεως τῶν ἡμετέρων νοημάτων. ἅπασιν δὲ τούτοις ὡσπερ τισὶ βαθμοῖσι τὸν τρόπον τοῦ γινώσκειν ἑαυτοῖς πορίζομεθα. καὶ διὰ μὲν τοῦ α'°, ἐκ τῆς ἀλογιστίας // φ.3° πρὸς κατανόησιν ἐρχόμεθα. διὰ δὲ τοῦ β'°, ἐκ τῶν ἀμφιδόξων τε καὶ πλανωμένων λυτρούμεθα· διὰ δὲ τοῦ γ'° συλλογίζεσθαι συνηθίζομεν· καὶ τελευταῖον διὰ τοῦ δ'° τὴν ἀλήθειαν πιθανωτέραν κατασκευάζομεν:

Ἄρθρον Βον

Ἔστι ἀναγκαία καὶ χρήσιμος ἡ λογικὴ ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ:

Τοιούτου ἀξιώματος παρὰ τοῖς πάλαι ἡ λογικὴ ἐτύγχανε οὔσα, ὡς καὶ τινες αὐτῶν οὐκ ἠμέλησαν εἰπεῖν, κατὰ θεῖαν ἐπίπνοιαν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐγγίνεσθαι. ἔνθεν τοι καὶ διαφοροὺς ὀνομασίας ταύτη ἀπένειμον. νῦν μὲν ὄργανον ἐπιστημῶν, νῦν δ' ὀφθαλμὸν τοῦ νοός ταύτην κατονομάζοντες, ἀληθὲς μέντοι δοκεῖ, ὅτι τῇ τοῦ χρόνου διαδρομῇ τοῦ προτέρου μεγέθους ἐκπέπτωκε. νῦν γὰρ ὅρους τινὰς θεωρεῖ, καὶ ἀχρεΐαις τισὶ ζητήσεσιν ἀσχολεῖται. οὐ μέντοι διὰ τοῦτο ἐξουθενητέα δοκεῖ· ἐπεὶ καὶ αἱ ζητήσεις αὗται, πάνυτοι τὸν ἡμέτερον παιδεύουσι νοῦν, καὶ τὰς ἰσχυρὰς ζητήσεις τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, εὐμαρῶς καταλαμβάνειν παρασκευάζουσιν: -

Ἐάν τις τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν εἰς νοῦν ἀναλάβῃ καὶ τὰς διαφοροὺς νόσους, αἷς αὕτη ὑπόκειται, ῥαδίως γινώσεται τὸ τῆς λογικῆς μεθόδου ἀξίωμα. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος συγκείμενος, ἀμφοτέροις τούτοις πολυποίκιλοι νόσοι χωρὶς ἐνυπάρχουσιν. ἔνθεν τοι, ὡσπερ τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν ἡ ἰατρικὴ ἐκλήρωσατο, τὰς διαφοροὺς ἀσθενείας ἀποκρούουσα

τούτου, καὶ τὴν ὑγίαν παρέχουσα, τὸν αὐτὸν οἰητέον τρόπον ἔχειν τὴν λογικὴν πρὸς τὰς τῆς ψυχῆς ἀσθενείας. ἀποσεῖει γὰρ ταύτας τῆς λογικῆς ψυχῆς, τῇ τοῦ οὐκείου φωτὸς χειραγωγία. διὸ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι, εἴπερ τὴν λογικὴν μέθοδον κρείττονα εἴποιεν τῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν. ὅσω γὰρ ψυχὴ τιμωτέρα καθέστηκε σώματος, τοσούτω καὶ ἡ ταύτης ἰατρεία τῶν ἄλλων ἰατριῶν.

Μέρος πρῶτον: Ἄρθρον πρῶτον:

Περὶ εὐκρινούς καταλήψεως τοῦ ἡμετέρου νοός:

φ.4' Διὰ τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων, γνωστὸν ἡμῖν γέγονεν, ὡς τέτταρα δεῖ ἔχειν μέρη τὴν λογικὴν μέθοδον, εἴπερ ὀρθῶς τε, καὶ εὐφυῶς περὶ παντὸς τοῦ προτεθέντος εἰς ἔρευναν ψηφίζεῖν ἐθέλομεν // ἔνθεν τοι καὶ ἡμεῖς ἐκ τοῦ πρώτου μέρους ἀρξόμεθα, ὅπερ περιέχει τὰς ἀπλᾶς ἰδέας, ἧτοι καταλήψεις τοῦ ἡμετέρου νοός. ἵνα δὲ εὐφύεστερον τὸ προκείμενον ἡμῖν τέλος διασαφήσωμεν, εἰπεῖν ἐγνώκαμεν πρότερον, ποῖά τινὰ ἐστὶν τὰ κωλύοντα ἡμᾶς εὐχερῶς τὴν τῶν πραγμάτων ἐπίστασθαι φύσιν, καὶ οἷς τισὶ δυνάμεθα τρόποις, καὶ παραγγέλμασι τούτων ἀπαλλοτριωθέντες, εὐμαρῶς τε, καὶ ἐπιστημονικῶς ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας ζήτησιν προχωρεῖν:

Κανὼν πρῶτος· οὐδὲν ἐγκριτέον, ὅτινι ἀμφίβολόν τι ἔνεστι:

φ.5' Γνωστὸν πᾶσι καθέστηκε τοῖς τῷ τῆς φύσεως φωτὶ λελαμπρυσμένοις, ὅτι ἐκάστη τῶν ἀμφιβολιῶν, τῇ ἐπιστήμῃ τῶν ὄντων ἀντίκειται, καὶ οὐδὲ δυνάμεθα ἐπὶ τὸ ὕψος τῆς ἐπιστήμης ἀνελθεῖν, ἐφ' ὅσον οὐκ ἐμφανῶς τε καὶ διηκριβωμένως τὸ προκείμενον ἡμῖν εἰς ἔρευναν τῷ ἡμετέρῳ νοῖ ἐμπεριλαμβάνεται. Ὅθεν προεσκεμμένον ἀναφανήσεται, ἐὰν πάντα τὰ ἀμφίδοξα ὡς ἀχρεΐας τινὰς εἰκόνας πόρρω που τοῦ ἡμετέρου νοός ἀποδιοπομπήσωμεν. εἰ τοίνυν οὕτως ὁ κανὼν // προσήκει τοῖς καθαρῶς γινωσκομένοις, πράγμασιν, οὐ μέντοι ἐκτείνεσθαι φήσομεν, καὶ ἐπὶ τὴν πράξιν τῆς ζωῆς. Συμβαίνει γὰρ πολλάκις ἐκεῖνο ἡμᾶς δέχεσθαι, ὅπερ οὐ τοσοῦτον ἐμφανῶς τῷ ἡμετέρῳ εἰσέρχεται νῶ, καὶ ἀγαθὸν ἠγεῖσθαι, ὃ μικρὰν βλάβην ἑτέρῳ προξενεῖ. τοῦναντίον δὲ ἅπαν φαίνεται, ἥνικα ἐπιστημονικῶς τὸ προτεθὲν ἐξετάσαι βουλόμεθα. τῆνικαῦτα γὰρ ἅπαν τὸ περιφέρον ἐν ἑαυτῷ ἀσάφειάν τινα, καὶ

ἀμυδρότητα ἀποκρουστέον δοκεῖ:

Ἐντεῦθεν σοφίας μεστὸν ἀναφανήσεται, εἴπερ τὰς τῆς παιδικῆς ἡλικίας προκρίσεις τε, καὶ προλήψεις ὡς ἀχρεΐας ἀποκρουσόμεθα. οὐ γὰρ λογικῇ τι-
νι κρίσει τῷ ἡμετέρῳ νοῖ, εἰσεληλύθασιν. οὐ μέντοι πάσας ἐξουθενητέον,
ἀλλ' ὅσας τῷ τοῦ ψεύδους ἱματίῳ ἑαυτὰς ἐνδεδυμένας ἐμφαίνουσι. Κακεῖνο
ἰστέον, ὡς οὐ δεῖ ἀντιτείνειν τοῖς μαθηματικοῖς τε καὶ φιλοσόφοις, οὔτινες
πολλάκις τῷ οἰκείῳ νοῖ κύκλους τινὰς περιγράφουσιν, οὐκ ἔχοντας ἀληθῶς
πραγματικὴν ὄντοτητα. Διὰ γὰρ τῶν τοιούτων, εἰς ἔννοιαν ἐρχόμεθα τῆς
ἀληθοῦς τῶν οὐρανίων σωμάτων κινήσεως: -

φ.5^ν Κανὼν 6^{ος}. οὐ δεῖ παρέχειν βεβαίαν, καὶ ἀλάθητον¹ πίστιν ταῖς αἰσθήσεσιν

Διὰ τὸ ἀπατάσθαι πάσας τὰς σωματικὰς αἰσθήσεις, καὶ οὐ σπανίως ἡμᾶς
διὰ τούτων περὶ τὴν κρίσιν τῶν πραγμάτων ἀμαρτάνειν, νουθετεῖ ἡμᾶς
οὕτως ὁ κανὼν, λέγων· οὐ δεῖ παρέχειν βεβαίαν, καὶ ἀλάθητον² πίστιν ταῖς
αἰσθήσεσιν· σκαιότητος γὰρ καὶ ἀμαθείας τεκμήριον κρίνεται, τὸ παρέχειν πί-
στιν ταῖς τοιαύταις αἰσθήσεσιν, αἵτινες οὐ σπανίως ἀπατῶσιν ἡμᾶς. ὥσπερ
ἡνίκα³ κεκλασμένη ἐπὶ τοῦ ὕδατος καθορᾶται ἡ κώπη, καὶ ἡ τῆς νηὸς πρύ-
μνη τετράγωνος οὔσα, κυκλικὴ μακρόθεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἐμφαίνε-
ται. τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ποδιαῖον λέγειν τὸν μέγιστον ἐκεῖνον φωστῆρα, ὅς
πολλαπλασίῳ τοῦ μεγέθους τῆς γῆς γεωμετρικαῖς ἀποδείξεσιν εἶναι πι-
στεύεται:

Δῆλον προσέτι πᾶσι καθέστηκεν, ὡς ἡ τοιαύτη πλάνη οὐ μόνον τῇ ὁράσει,
καὶ ταῖς λοιπαῖς ἐξωτερικαῖς αἰσθήσεσιν ἔνεστιν, ἀλλ' ἔτι καὶ αἰ ἐσωτερικαῖ
πολλάκις διαφόροις ἀπάταις ὑπόκεινται· οἱ⁴ γὰρ σκοτοδινιῶντες, τὰ περὶ
αὐτοὺς πάντα κυκλικῶς κινεῖσθαι φαντάζονται· οὕτως προσέτι καὶ οἱ τῇ
φ.6^ν μέθῃ διάβροχοι, διφυεῖς εἰκόνας // τῶν πραγμάτων ἀντιλαμβάνονται· ἡνίκα
δὲ φαμέν, οὐ δεῖ παρέχειν βεβαίαν καὶ ἀλάθητον πίστιν ταῖς αἰσθήσεσιν, οὐ
περὶ πάντων ἀπλῶς τῶν ὄντων τὸ ἀληθές ἔχειν νομίζομεν, ἀλλὰ περὶ μό-

1. Pag., ἀσφαλῆ.

2. Pag., ἀσφαλῆ.

3. Pag., ὀπηνίκα.

4. Pag., οἱ μὲν γάρ.

νων ἐκείνων, ὧν ἡ ἀλήθεια ἐπιστημονικῇ ζητήσῃ ἰχνεύεται. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ ἐπίστασθαι τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν αἱ αἰσθήσεις ἡμῖν παρεδόθησαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ κρίνειν τε, καὶ γινώσκειν τινὰ τῶν πραγμάτων ἡδεῖ¹, καὶ περὶ τὴν πράξιν τῆς ζωῆς πολὺ τὸ ὠφέλιμον ἔχοντα, καὶ τίνα τοῦναντίον:

Κανὼν γ'.

Μόνῳ τῷ νοῖ καταλαμβάνομεν πᾶν ὅ,τιοῦν καταλαμβάνομεν:

Διὰ τὸ μὴ ἔχειν χώραν ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὴν θείκην ἀποκάλυψιν, καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων παράδοσιν, προσέτι καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων, δῆλον καθίσταται, ὡς² πᾶν ὅπερ καταλαμβάνομεν, διὰ μόνου τοῦ νοῦς καταλαμβάνομεν, ὡς εὐφυῶς ἰχνηλατοῦντος τὰς τῶν πραγμάτων οὐσίας. ὧτινι καὶ ἰδιαίτατόν ἐστὶ τὸ τοιοῦτον· ἐξετάζειν δηλονότι, καὶ διακρίνειν τὰς τῶν πραγμάτων φύσεις, καὶ ἐπιφέρειν συμπεράσματα, διὰ τῶν κατηγορουμένων ἐκείνοις:

- φ.6^ν Οὐ μόνον δὲ ὁ ἡμέτερος νοῦς τῶν κοινῶν φύσεων τῶν ὄντων ἀντιλαμβάνεται, ὡς ἀρέσκει τισίν, ἀλλ' οὐχ ἤττον καὶ πάντων τῶν μερικῶν· ὅσα δηλαδὴ τὰς ἡμετέρας νύττουσιν αἰσθήσεις· μόνος γὰρ ὁ νοῦς ἐστὶν ὁ διὰ τῶν τῆς ὀράσεως ὀργάνων θεωρῶν, καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ἀκούων, καὶ διὰ τῆς γλώττης τοὺς χυμοὺς τῶν γευστῶν ἀντιλαμβανόμενος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν διὰ πάντων τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων ἐνεργῶν· εἰ γὰρ ἄλλως, ἔδει καὶ τὸν νεκρὸν τὰ τῶν ζώντων ἀνθρώπων ἀποτελεῖν. τὸ γὰρ χρυσίον ὡς ἐπὶ παραδείγματος, ἔναγχος ἐκ τῆς χρυσίτιδος ἐξελθόν, ὡς τῇ πείρᾳ δοκεῖ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα σοφῶν, πρῶτον μὲν τοῖς ὀρώσι τὸ τῆς γῆς εἶδος ἐπιφέρειν φαίνεται· μετ' οὐ πολὺ δὲ εἰς μικρὰ θλασθέν, παρεμφερές μᾶλλον τῇ ψάμμῳ δοκεῖ, ἢ μετάλλῳ τινί· ἠνίκα μέντοι ἐν τῷ χωνευτηρίῳ τεθῆ, καὶ τὸ δυσειδές καὶ ἀκατάσκευον ἐκεῖνο εἶδος, ὃ πρότερον εἶχεν ἀπόσχηται, τρηκκαῦτα ἄρχεται δίκην ἡλίου ταῖς ἐξαστραπτούσαις μαρμαρυγαῖς τὰ τῶν ὀρώντων ὄμματα καταστράπτειν· καὶ ὃ πρότερον ἀπόβλητον ἦν, ἐφετὸν τοῖς πᾶσι καθίσταται ὕστερον. τί οὖν περὶ τῆς τοῦ χρυσοῦ φύσεως ὑποληπτέον; // οὐδὲν
- φ.7^ν

1. Par., εἶδη.

2. Par., ὅτι.

ἀληθῶς, ὧν αἱ αἰσθήσεις ἀντελαμβάνοντο πρότερον. ῥητέον τοίνυν μόνῳ τῷ νοῖ καταλαμβάνειν ἡμᾶς τὴν τοῦ χρυσίου φύσιν, καὶ οὐ δυνάμεθα εὐκρινῶς εἰπεῖν τί ἐστὶν ἐκεῖνο, εἰ μὴ τῇ νοητικῇ δυνάμει· ὃ τοίνυν περὶ τοῦ χρυσίου εἰρήκαμεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὑποληπτέον.

Ἀντιφέρονται δὲ πρὸς ταῦτα οἱ ἀριστοτελικοί, προτείνοντες ὡς δόγμα πίστεως, τὸ λέγον ἀξίωμα· οὐδὲν ἐν τῷ νοῖ, ἢ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει· τουτὶ μέντοι εἰ καὶ κοινῇ παρὰ πάντων αὐτῶν πρεσβεύεται, ἀλλ' οὐχ ἦττον τῇ ἱερᾷ θεολογίᾳ, καὶ τῇ ἀληθεῖ φιλοσοφίᾳ ἀντίκειται· οὐδὲν γὰρ τοσοῦτον εὐκρινῶς καταλαμβάνεται, ὅσον ἡ ἡμετέρα ἐννοία· καὶ οὐδεμία τῶν προτάσεων ἐμφανέστερον τῷ ἡμετέρῳ παρεμπίπτει νοῖ, ἢ αὕτη. ἐγὼ ἐννοῶ, ἐγὼ εἰμί. διὰ ποίων τοίνυν αἰσθήσεων αἱ δύο αὗται προτάσεις τῷ ἡμετέρῳ νοῖ εἰσεληλύθασιν; διὰ τῆς ὀράσεως; ἀλλ' αὕτη χρωμάτων μόνον ἀντιλαμβάνεται· διὰ τῆς ἀκοῆς; ἢ διὰ τῆς γεύσεως; ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἔκφυλα τοῦ φιλοσοφικοῦ πεφύκασιν λόγου, ἐπειδὴ ἢ μὲν τῶν ψόφων, ἢ δὲ γεῦσις τῶν χυμῶν // αἰσθάνεται. Ἔπειτα τίς οὕτω σκαιός, ὅς τολμήσειε ποτὲ εἰπεῖν, ὡς ἡ ἐν ἡμῖν περὶ τοῦ θεοῦ ἰδέα ἢ εγκατεσπαρμένη πᾶσιν ὑπὸ τῆς φύσεως τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι διὰ τῶν αἰσθήσεων; πάντῃ ἀνεπίδεκτον τὸ πρᾶγμα, καὶ πολέμιον τῇ χριστιανικῇ διδασκαλίᾳ· εἰ γὰρ ἐστὶν ὅπου τῶν θείων βιβλίων ἐν οἷς ἱστορεῖται ἔχειν τὸ θεῖον ἐνδύμα λευκὸν ὡσεὶ χιών, καὶ τρίχας τῆς κεφαλῆς ὡς ἔριον καθαρὸν, μέντοιγε τὰ τοιαῦτα ὡς καὶ ἄλλα πολλὰ παρὰ τῇ θείᾳ γραφῇ, ἀλληγορικῶς τε, καὶ ἀναγωγικῶς ἐκλαμβάνεται· καὶ ὁ βουλόμενος μαθεῖν, γνώσεται ἐντυχῶν ταῖς τῶν πατέρων ἐξηγήσεσιν:

Κανὼν δ^{ος}

Ἐκεῖν' ἀληθές ἐστίν, ὅπερ ἐμφανῶς τε καὶ διακεκριμένως γινώσκομεν

Οὐδεὶς ἀληθέστερος τῆς ἀληθείας κανὼν, τῆς ἡμετέρας ὑπάρχει ἐννοίας. Εὐκρινουῶς μέντοι οὔσης, καὶ λελαμπρυσμένης, καὶ πάσης διπλόης ἔξω τυγχανούσης, ὥστε ἀδύνατον περὶ τὴν κρίσιν ἡμᾶς ἀμαρτάνειν, ἐφ' ὅσον αἱ προτάσεις ἐκεῖναι αἱ περὶ τοῦ ζητουμένου σχηματιζόμεναι εὐκρινῶς, καὶ κα-

---

1. Par., γραφῶν ἐν αἷς.

φ.8' θαρῶς τῷ ἡμετέρῳ παρεμπίπτουσι νῶ. ὅθεν ἀναμφίβολον // παρ' ἡμῖν κρίνεται τὸ λέγον ἀξίωμα, ἐκ τοῦ γινώσκειν τὸ εἶναι ἔπεται. οὐχ ὅτι (παραδείγματος χάριν) διὰ τὸ καταλαμβάνειν ἡμᾶς τινός πράγματος τὴν οὐσίαν, ὑφίσταται τοῦτο φαμέν, ἀλλ' ὅτι γενέσθαι οὐχ οἶόν τε, οἶον, τουτί, ὃ παρ' ἡμῶν ἐμφανῶς γινώσκεται, ἐὰν μὴ τοιοῦτον εἶη, οἶον παρ' ἡμῶν γινώσκεται· γινώσκοντες γὰρ τὴν τοῦ ἀνθρώπου φέρ' εἰπεῖν φύσιν, ὅτι ἐστὶ δηλαδὲ ζῶον λογικόν, θνητόν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, φαμέν ὑπάρχειν τὸν ἄνθρωπον, μὴ ὄντος τούτου ζώου λογικοῦ, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικοῦ, ὡς παρ' ἡμῶν γινώσκεται.

Οὐδὲν τοίνυν τῷ κανόνι τούτῳ ἀνθίσταται, εἰ τινὲς εἴποιεν πολλάκις ἐξηπατηῆσθαι ἐν ἐκείνοις, ἅτινα ἀληθέστατα εἶναι ὑπέλαβον· τουτί γὰρ αὐτοῖς συμβέβηκε διὰ τὸ ἐξηρτηῆσθαι τὴν τοῦ οἰκείου νοῦς ἐνέργειαν ἐκ τῶν αἰσθήσεων, ἢ ἐξ ἄλλης τινός προλήψεως· οἶον ἑωρακίως τις ἐν νυκτὶ ἀφωτίστῳ σχοινίον ὑπ' αἴερος κινούμενον, ὄφιν εἶναι ὑπέλαβεν, διὰ τὸ ἔχειν τινὰ ὁμοιότητα τούτῳ, καὶ συγκατατίθεται ἀληθὲς εἶναι τὸ φανταζόμενον. τοῦτον τοίνυν φαμέν ἀπατᾶσθαι, εἰ καὶ // εὐκρινῶς γινώσκει, ὡς αὐτὸς οἶεται, διὰ τὸ ἐξηρτηῆσθαι τὴν περὶ τούτου κρίσιν ἐκ τῆς ὀράσεως· ἥτις ὡς ἀνωτέρῳ δέδεικται ἀπάτη ὑπόκειται.

ΔΕΙΓΜΑΤΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ

Περικλέους Γρηγοριάδου, *Περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κατὰ Πλάτωνα*. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Κορίννης (ὁδὸς Μιλτιάδου καὶ Νικίου, ἀρ. 15), 1880, Σελ. 45-55.

Ἄλλὰ πρὶν ἐξετάσωμεν, ἂν ἀληθῶς τὸ τῆς ἀτομικῆς ἀθανασίας δόγμα ἀντιφάσκει ἀντικρως πρὸς τὰς πλατωνικὰς ἀρχάς, ἐρωτῶμεν μὴ πως ἄρα γε τὸ κριτήριον τοῦτο ἔχει ἢ πρέπει νὰ ἔχη ἀπόλυτον κῦρος ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας; (Ὁ Zeller¹) εἷς τῶν κορυφαίων ἱστορικῶν ταύτης δὲν εἶναι παντάπασι τῆς γνώμης ταύτης, ἀλλὰ νομίζει κύριον ἔργον τοῦ ἱστοριογράφου τῆς φιλοσοφίας νὰ ἐξακριβώσῃ ἐπιστημονικῶς τί ἀληθῶς ἐδόξασαν οἱ φιλόσοφοι καὶ νὰ ἀναγράψῃ τοῦτο ὡς δόγμα αὐτῶν πεπιστωμένον, εἰ δὲ τοῦτο συνάδει ἢ ἀπάδει πρὸς τὰς ἀρχάς τοῦ φιλοσόφου τοῦτο εἶνε ἄλλης πάλιν φροντίδος ὑπόθεσις, μηδαμῶς ὅμως ἀναιροῦσα τὸ ἐξαγόμενον τῆς πρώτης. Καὶ δὲν βλέπω μὰ τὴν ἀλήθειαν τί ἔχει τις νὰ ψέξῃ τῆς γνώμης ταύτης. Καὶ ἀληθῶς πρώτιστον ἔργον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας εἶνε καὶ πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἱστορικὴ ἀλήθεια, ἥς πρὸς ἀνεύρεσιν τηρεῖ ἐκείνη κανόνας ἐπιστημονικούς καὶ ἔχει κριτήρια πολλὰ καὶ ποικίλα, ὧν ὅμως οὔτε τὸ μέγιστον οὔτε τὸ καὶ μόνον ἐπαρκοῦν εἶνε ἡ ἀπουσία τῆς ἀντιφάσεως. Ὡστε, ἵνα κηρύξωμεν ὡς κριτήριον ἀπόλυτον τοῦ ἀληθοῦς καὶ ψευδοῦς ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας τὴν συμφωνίαν πρὸς τὰς ἀρχὰς ἐπιφανοῦς φιλοσόφου, ἢ τὸ ἀπῶδόν πρὸς αὐτάς, ἔπρεπε οὐ μόνον νὰ εἶνε ἀποδεδειγμένον, ὅτι οὐδεὶς τῶν τέως φιλοσοφησάντων ἐνέπεσεν εἰς ἀντιφάσεις καὶ δὴ μεγίστας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν προτέρων ἀναντιρρήτως πεπιστωμένον, ὅτι οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι ἐξ ἀνάγκης δὲν ἀντιφάσκουσι πρὸς ἑαυτούς· ἐφ' ὅσον ὅμως δὲν ἀποδεικνύεται τοῦτο, οὐδὲ τοῦ κριτηρίου τούτου ἡ ρήτρα ἔχει ἄρα

---

1. Ἐνθα ἀν. [Die Philosophie der Griechen II, 1] σελ. 704, πρὸς δὲ καὶ τὸν Πρόλογον αὐτοῦ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ τῆς Ἱστορίας τῆς ἑλλ. Φιλοσοφίας, ἐκδ. δ', 1873. "Πρῶτος ὅρος καὶ ἀπαραίτητον αἶτημα τῆς ἐρμηνείας, λέγει ὀρθότατα καὶ ὁ Bonitz, εἶνε νὰ ὑποταγῇ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸν συγγραφέα". Platonische Studien 1, 247.

ἀνέκκλητον κῦρος. Ἡ μὴ πως δὲν γινώσκει πᾶς, ὅτι ἡ ἀντίφασις δὲν εἶνέ τι δυστυχῶς οὐδ' αὐτῶν τῶν μεγαλονουστᾶτων φιλοσόφων ξένον; Ἄλλ' εἶνε γνωστὸν ἤδη, ὅτι πάντες οἱ ἐπιφανεῖς ἱστορικοὶ τῆς φιλοσοφίας λίαν ἀταράχως καὶ ἀνυπόπτως καὶ τὸ δὴ μέγιστον οὐχὶ σπανιώτατα φέρουσιν ἀνὰ στόμα στρογγύλην τὴν λέξιν ἀντίφασιν, ἣτις κατ' αὐτοὺς δὲν εἶνε κακῆ μοίρα οὔτε ἡ ἀσθενεστάτη τῶν φιλοσοφημάτων Ἐρινός, οὐδ' ἡ ἀκινδυνοτάτη ὕφαλος, ἵνα οὕτως εἶπω, εἰς ἣν ἐγχρίμπτοντα πολλὰ τῶν φιλοσοφημάτων τέλεον ναυαγοῦσι. Πόσας ἀληθῶς ἀντιφάσεις καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς νεωτέρους τῶν φιλοσόφων ἐγκαλοῦσιν, ἄλλοι μὲν, φέρ' εἰπεῖν εἰς τὸν Κάντιον, ἄλλοι δ' εἰς τὸν Ἐρβαρτον· οἱ μὲν ὑλίζοντες εἰς τοὺς δυαδίζοντας καὶ οἱ τὴν ψυχὴν ὡς ὄν ἀπλοῦν καὶ ἐνιαῖον τιθέμενοι εἰς τοὺς διδάσκοντας περὶ αὐτῆς, ὅτι οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ἢ ὁ ἐγκέφαλος αὐτὸς καὶ αἱ τούτου λειτουργίαι, ἢ καὶ ὅλος ὁ ὀργανισμός. Αἱ δὲ πυκναὶ ἀντεγκλήσεις αὗται τί ἄλλο διδάσκουσιν, ἢ ὅτι οὐδένα οὐδαμῶς ξενίζει τις ἐπαγγελλλόμενος τυχὸν νὰ φανερώσῃ ἀντίφασιν τινα μεγάλου φιλοσόφου; ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον δύναται πάντα νὰ ξενίσῃ, ἐὰν τις διατεινῆται ὅτι πρέπει νὰ προγράφωμεν ἐκάστοτε δόγματά τινα τῶν φιλοσόφων, οὐχὶ τυχὸν διότι δὲν διδάσκουσιν αὐτὰ οὔτοι, ἀλλὰ διότι ἀντιφάσκουσι πρὸς τὰς καθόλου ἀρχὰς αὐτῶν καὶ πρὸς ἄλλα τῶν κυριωτάτων αὐτῶν δογμάτων. Ἄλλ' ἀγαθῆ τύχη! καὶ αὐτὸς ὁ Teichmüller σπεύδει νὰ ἀποτίσῃ φόρον σεβασμοῦ εἰς τὴν ἐναργῆ ταύτην ἀλήθειαν, περὶ ἧς πρόκειται ἐνταῦθα. Διότι πρῶτον μὲν καὶ αὐτὸς ὁμολογεῖ καθόλου, ὅτι κατ' ἀρχὴν ἀνάγκη νὰ ἀποδεχθῶμεν ἀντίφασιν ἐνός τινος φιλοσόφου, ὅταν ἀδυνατῶμεν νὰ συμβιβάσωμεν αὐτὰ πρὸς ἑαυτὰ τὰ δόγματα αὐτοῦ³⁾· δεύτερον δέ, ὑπάρχει πλατωνικὴ διδασκαλία ἣν καίτοι ἀποκαλεῖ ἀνακόλουθον (inconsequent) καὶ ἀπωδὸν πρὸς τὰς πλατωνικὰς ἀρχὰς, οὐδὲν ἥττον ὁμως ἀποδέχεται αὐτήν, ὡς ἀναντιρρήτως πλατωνικὸν περιέχουσαν δόγμα, ἣν καὶ πειρᾶται νὰ ἐρμηνεύσῃ καὶ δικαιολογήσῃ. Ταῦτα δὲ λέγω ἀποβλέπων εἰς τὴν πλατωνικὴν ἐν Τιμαίῳ διδασκαλίαν τῆς αἰδιότητος τοῦ κόσμου καὶ τῶν οὐρανίων σωμάτων, ἃ τινα ὁ Πλάτων καλεῖ θεοὺς ὄρατους. Ἄλλ' ἰδοὺ πῶς ἐρμηνεύει τὰ τοῦ δόγματος τούτου αὐτὸς ὁ Πλάτων. “Ἐπεὶ δ' οὖν πάντες, ὅσοι τε περιπολοῦσι φανερῶς (τὰ οὐράνια σώματα) καὶ ὅσοι φαίνονται καθ' ὅσον ἂν ἐθέλωσιν, οἱ θεοὶ γένεσιν ἔσχον, λέγει δὲ πρὸς αὐτοὺς ὁ τότε τὸ πᾶν γεννήσας τάδε. Θεοὶ θεῶν, ὧν ἐγὼ δημιουργός

---

2. Studien z. Gesch. σελ. 161.

πατήρ τε ἔργων, ἃ δι' ἐμοῦ γεγόμενα ἄλυτα ἐμοῦ γε ἐθέλοντος· τὸ μὲν οὖν δὴ δεθὲν πᾶν λυτόν, τὸ γε μὴν καλῶς ἀρμοσθὲν καὶ ἔχον εὖ λύειν ἐθέλειν κακοῦ, δι' ἃ καὶ ἐπεὶ περ γεγένησθε, ἀθάνατοι μὲν οὐκ ἐστέ, οὐδ' ἄλυτοι τὸ πάμπαν, οὔτε μὲν δὴ λυθήσεσθέ γε οὐδὲ τεύξεσθε θανάτου μοίρας, τῆς ἐμῆς βουλήσεως μείζονος ἔτι δεσμοῦ καὶ κυριωτέρου λαχόντες ἐκείνων, οἷς ὅτ' ἐγίγνεσθε ξυνεδεῖσθε"³. Ὡς πᾶς τις εὐθύς νοεῖ ὁ Πλάτων διδάσκει διὰ τούτων, ὅτι οἱ θεοὶ πάντες δὲν εἶνε μὲν φύσει καὶ ἀναγκαίως ἀθάνατοι (ἄλυτοι τὸ πάμπαν) ὡς γεννημένοι καὶ ὡς δεθέντες ἀλλ' οὐχ ἦττον οὐδέποτε θά τύχῃσι θανάτου, οὐδὲ θά λυθῶσι, διότι δὲν θέλει τοῦτο αὐτὸς ὁ δημιουργὸς αὐτῶν καὶ πατήρ· ἄρα εἶνε ἀθάνατοι μόνον ἔνεκα τῆς θείας τοῦ δημιουργοῦ ἀγαθότητος καὶ βουλήσεως. Τὴν πλατωνικὴν λοιπὸν διδασκαλίαν ταύτην ἀποδέχεται ὡς πλατωνικὴν καὶ αὐτὸς ὁ Teichmüller⁴), εἰ καὶ καλεῖ αὐτὴν ἐνδιαφέρουσαν ἐξαίρεσιν τοῦ νόμου τῆς θνητότητος τῶν πραγμάτων· εἰ καὶ ἀποκαλεῖ αὐτὴν ἀνακολουθίαν (Inconsequenz). Καὶ τοι δ' ἐπιχειρεῖ πάσῃ δυνάμει νὰ δικαιολογήσῃ αὐτὴν ὁ ἐλλόγιμος καθηγητὴς οὐχ ἦττον αὐτῆ οὐδ' οὔτω λήγει οὔσα ἀνακολουθία καὶ αἴρουσα ἄρα τὸ ἀπόλυτον κῦρος τοῦ κριτηρίου αὐτοῦ. Ἴσως μάλιστα φιλαπεχθήμων τις καὶ μισοφιλόσοφος θά ὑπεδείκνυεν οὐχὶ ἀφιλοκάκως εἰς τὸν πατέρα τοῦ κριτηρίου τούτου, ὅτι τὸ κριτήριον τοῦτο ὡς μέγα τι γεραίρων ἔπειτα τὴν διδασκαλίαν ταύτην ὡς πλατωνικὴν ἀποδεχόμενος ἀποδεικνύει αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ πόσον μοιραίως ἐμφύεται εἰς πολλὰ φιλοσοφικὰ διανοήματα τὸ φθοροποιὸν τοῦτο ὄν, ὅπερ καλοῦμεν ἀντίφασιν. Ἴδου ἐν τούτοις πῶς δικαιολογεῖ τὴν παρὰ τῷ Πλάτωνι ἀνακολουθίαν ταύτην ὁ καθηγητὴς Teichmüller. "Εἶνε ἀρκετά, λέγει, φανερόν, τίνος ὁ Πλάτων ἔνεκα ἐξαίρει (τοῦ θανάτου) τὰ ἄστρα· ὁ Πλάτων δὴλον ὅτι δὲν ἦτο μετεωρολέσχης τις θεωρητικός, ὅπως τινὲς συχνάκις αὐτὸν σήμερον παριστῶσιν, ἀλλὰ παρετῆρει πανταχοῦ τὴν πειρᾶν ἢ δὲ πειρᾶ ἐδίδασκεν, ὅτι τὰ μὲν φυτὰ, τὰ ζῶα καὶ ἄνθρωποι θνήσκουσι καὶ τὰ στοιχεῖα μεταβάλλονται ἐν ταῖς ἀτομικαῖς τῶν ἐμφανίσεων αὐτῶν μορφαῖς, τὰ δ' ἄστρα ἐξ ὅτου μνήμην ἐπασκοῦσιν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἠλλοιώθησαν τὸ παράπαν. Ἡ πειρᾶ ἄρα ἠνάγκασεν αὐτὸν εἰς τὴν ἀνακολουθίαν ταύτην, νὰ κηρύξῃ ὅτι ἡ μίξις αὐτῆ (τῶν ἄστρον) εἶνε ἀθάνατος· καὶ τοι περιέστειλε πῶς τὸ πρᾶγμα πρὸς τιμὴν τῆς θεωρίας αὐτοῦ, διδάσκων, ὅτι αὐτὰ μὲν καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶνε ἄλυτα τὰ ἄστρα, δὲν λύνονται ὅμως τοῦ

3. Τίμ. 41. A-C.

4. Studien σελ. 163. Die Plat. Fr. σελ. 51-55.

ἀγαθοῦ χάριν. Καὶ ἔβλεπε τῷ ὄντι, ἀπὸ τοῦ ἡλίου καὶ τῆς κανονικῆς αὐτοῦ τροχιάς ἐξαρτᾶται πᾶσα ἐπὶ τῆς γῆς ὕπαρξις, ὅτι ἐκείνου διαλυομένου ἔμελλε νὰ ἐπέλθῃ τὸ χάος ἐπὶ τὸν κόσμον. Διὰ ταῦτα ἐνόμισε τὴν ἀθανασίαν τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἀστρῶν ἀπαραίτητον πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ μονογενοῦς τούτου κόσμου καὶ ἀντέταξεν εἰς τὸ φύσει διαλυτὸν αὐτῶν τὴν ἠθικὴν ἐγγύησιν τῆς συντηρήσεως αὐτῶν⁵⁾).

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Teichmüller.

Ἄλλ' ὁ ὅλος περὶ τῆς πλατωνικῆς ταύτης ἀνακολουθίας λόγος οὗτος δὲν φωτίζει μόνον τὰ τοῦ κριτηρίου, ἀλλὰ φωτίζει ἅμα ἱκανῶς καὶ τὴν κυρίαν ὑπόθεσιν ἡμῶν. Διότι ἂν ἢ ἐν Τιμαίῳ διδασκαλία τῆς ἀθανασίας τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἄλλων ἀστρῶν καὶ ἢ ἐξ ἄλλων λόγων (ἐνταῦθα ἐκ τῆς πείρας) δυνατὴ αὐτῆς δικαιολόγησις ἀρκοῦσι καὶ μόνον νὰ δυσωπήσωσι τὸν λόγιον τοῦτον, ὡς πρὸς τὰ οὐράνια σώματα, ἀνάγκη αὐτὰ τὰ δύο ταῦτα νὰ δυσωπήσωσιν αὐτὸν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς!

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ δημιουργὸς εἰπὼν τὰνωτέρω πρὸς τοὺς γεννητοὺς θεοὺς ἐπιφέρει, ὅτι λείπονται ἔτι τρία γένη ζῶων θνητά, ἧ τοι τὸ πτηνὸν καὶ ἔνυδρον καὶ χερσαῖον, ἀπαραίτητα ὄντα πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ κόσμου· ἀλλὰ “δι’ ἐμοῦ ταῦτα γενόμενα (λέγει) καὶ εἶου μετασχόντα θεοῖς ἰσάζοιτ’ ἂν· ἵνα οὖν θνητὰ τε ἦ τὸ τε πᾶν τόδε ὄντως ἅπαν ἦ, τρέπεσθε κατὰ φύσιν ὑμεῖς ἐπὶ τὴν τῶν ζῶων δημιουργίαν, μιμούμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμετέραν γένεσιν. Καὶ καθ’ ὅσον μὲν αὐτῶν ἀθανάτοις ὁμώνυμον εἶναι προσήκει θεῖον λεγόμενον ἡγεμονοῦν τε ἐν αὐτοῖς... σπείρας καὶ ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω· τὸ δὲ λοιπὸν ὑμεῖς, ἀθανάτω θνητὸν προσυφαίνοντες ἀπεργάζεσθε ζῶα” κτλ. Ταῦτα εἶπεν ὁ Δημιουργὸς καὶ ποιήσας τὸ ἀθάνατον τῆς ψυχῆς μέρος (τὸ λογικόν) “παρέδωκε τοῖς θεοῖς σώματα πλάττειν θνητά, τὸ τε ἐπίλοιπον ὅσον ἔτι ἦν ψυχῆς ἀνθρωπίνης δέον προσγενέσθαι... οἱ δὲ λαβόντες ἀθάνατον ἀρχὴν θνητοῦ ζῶου· τὰς τῆς ἀθανάτου ψυχῆς περιόδους ἐνέδουν εἰς ἐπιφύρτον σῶμα”⁶⁾ κτλ. Νομίζω, ὅτι τὸ προκείμενον χωρίον δὲν χρήζει σχολίων, διότι εἶνε πρόδηλον, ὅτι διδάσκει τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς ἐπ’ ἴσης ρητῶς καὶ ἐκπεφασμένως, ὡς καὶ τὸ πρότερον ἡμῖς αὐτοῦ. Τούτων δ’ οὕτως ἐχόντων

5. Die. Plat. Fr. ἐνθ. ἀν.

6. Ρητῶς λέγει ὁ Πλάτων Τιμ. 43 ‘Ο Περὶ τῶν ψυχῶν ὅτι δὲν εἶνε παντελῶς λυταὶ πλὴν ὑπὸ τοῦ ξυνδήσαντος.

εἶνε ἄρα τὰ τε οὐράνια σώματα καὶ αἱ ψυχαὶ κατὰ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ χωρίον τοῦ Τιμαίου αἰδία καὶ ἀθάνατα ἔνεκα τῆς ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ γενέσεως αὐτῶν καὶ διὰ τῆς θείας βουλήσεως⁷). Ὁ ἀποδεχόμενος λοιπὸν τὴν ἀθανασίαν ἐκείνων ὡς πλατωνικὴν διδασκαλίαν ὀφείλει πλέον ἀναγκαίως νὰ θεωρήσῃ καὶ τὴν τῆς ψυχῆς ὡς πλατωνικὴν. Καὶ τοῦτο μὲν τὸ πρῶτον. Τὸ δὲ δεύτερον εἶνε τόδε, ὅτι ἂν ἡ πείρα ἔπεισε τὸν Πλάτωνα νὰ κηρύξῃ ἀθάνατα τὰ οὐράνια σώματα, μὴ πως ἄλλοι λόγοι ἰσχυρότεροι τῆς πείρας κατ' αὐτὸν τὸν ἡμέτερον φιλόσοφον δὲν ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἀπονεύμῃ τὴν ἀθανασίαν καὶ εἰς τὰς ψυχάς; Ὁ Πλάτων ἦτο φύσει οὐχ ἦττον ἠθικολόγος, ἢ μεταφυσικὸς νοῦς· τὸν ἠθικὸν δὲ κόσμον ἐγέραυρε καὶ ἐτίμα οὐχ ἦττον τοῦ ἰδεολογικοῦ, καὶ ὁ ἠθικὸς βίος ἦτο κατ' αὐτὸν ἐξ ἴσου πολύτιμος πρὸς τὸν διαλεκτικόν, ὡς μαρτυροῦσι τοῦτο τὰ συγγράμματα αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ ἠθικὸς βίος προσβάλλεται δεινότερα κατὰ Πλάτωνα, ἂν μὴ ὑπάρχη ἀθανασία, ἦν αὐτὸς ἐν μὲν τῇ Πολιτείᾳ φιλοσοφικῶς ἀποδεικνύει ἵνα στηρίξῃ τὸν δίκαιον περὶ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐκτέλεσιν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ⁸). ἐν δὲ τῷ Φαίδωνι ὑποβάλλει κρηπίδα τοῦ ἠθικῶς βιοῦν καθόλου καὶ ἐν Γοργίᾳ ἐπισείει κατὰ τῶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀνομούντων. Ἄλλὰ πλὴν τῶν ἠθικῶν καὶ πρακτικῶν καὶ θεωρητικοὶ λόγοι ἤγον αὐτὸν πρὸς τὸ δόγμα τοῦτο, ἢ τοι ἢ ἐξήγησις τῆς μαθήσεως, τὸ θεοειδὲς καὶ ἡγεμονεῦον τῆς πνευματικῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, ἢ ζωτικὴ αὐτῆς δύναμις, τὸ ἀδιάφθορον αὐτῆς ὑπὸ τῶν συμφύτων κακῶν, τῆς ἀδικίας, λέγω, καὶ τῆς ἄλλης ἠθικῆς αὐτῆς μοχθηρίας, ἃ τίνα ὁ Πλάτων εὐγλωττότατα καὶ σαφέστατα διδάσκει καὶ ἄλλοθι μὲν, μάλιστα δ' ἐν ταῖς ἔμπροσθεν παρακειμέναις ἀποδείξεσιν. Οὕτω λοιπὸν ἔχομεν ἐν τῷ Τιμαίῳ καὶ ἄλλην παρὰ τὰς προτέρας ἐναργῆ ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ ἀτομικὴ ἀθανασία εἶνε δόγμα οὐ μόνον πλατωνικόν, ἀλλὰ καὶ τῶν πλατωνικωτάτων. Ἄλλ' ὅσα περὶ Τιμαίου ἐνταῦθα εἶπομεν δὲν διδάσκουσι μόνον τὴν ἀτομικὴν ἀθανασίαν, ἀλλ' ἅμα φωτίζουν οὐκ ὀλίγον καὶ τὴν σχέσιν τοῦ δόγματος τούτου πρὸς αὐτὰς τὰς

7. Πρβλ. ἄνωτ. σελ. 43. Καὶ ὅμως ὁ Teichmüller νομίζει, ὅτι καὶ τούτου ἔχει τὴν ἐξήγησιν λέγων, ὅτι ταῦτα ἐδίδασκε μὲν, δὲν ἐπρέσβευε δὲ ὁ Πλάτων· ἐδίδασκε δ' αὐτὰ ἐκ πρακτικῶν λόγων, ὡς ρητορικὸν δέλεαρ τῶν μωρῶν καὶ ἀνοήτων ἐν τῇ πόλει. - Plat. Fr. σελ. 90 - ταῦτα δ' ὑπερακοντίζουσι παρὰ πολὺ καὶ αὐτὴν τὴν παρὰ Γερμανοῖς πολυθρύλητον "Doppelte Buchhaltung". Ἄλλ' ἕτερον μὲν κεῦθων ὁ Πλάτων ἐνὶ φρεσίν, ὡς ὁ Teichmüller βούλεται, ἄλλο δὲ βάζων, τὸ τοῦ Ὀμήρου, καὶ περὶ ἀθανασίας, καὶ θεῶν καὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων, δὲν θὰ ἐψεύδετο "ψεῦδος, ὡς ἀληθῶς ψεῦδος, ὃ πάντες θεοὶ τε καὶ ἄνθρωποι μισοῦσιν;" ἵνα κατ' αὐτὸν τὸν Πλάτωνα εἶπω. Πολιτεία II, 382 A.

πλατωνικάς ἀρχάς. Πρὸ πάντων δ' ὡς πρὸς τὸν ἰσχυρισμὸν τῶν καθηγητῶν Heinze καὶ Bergmann ἀποφαινομένων, ὅτι ἢ αἱ ψυχαὶ πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ἰδέαι εἴτε εἶδος ἰδεῶν, ἢ ἄλλως ἀντιφάσκει ὁ Πλάτων, διδασκόμεθα ὑπὸ τοῦ Τιμαίου, ὅτι ἂν εἰς τὸ δῆλημα τοῦτο ὠθῆ ἡμᾶς ἡ ἀθανασία τῶν ψυχῶν ἐκάστων τότε πρέπει νὰ συμπεριλάβωμεν εἰς αὐτὸ μετὰ τῶν ψυχῶν καὶ αὐτὰ τὰ οὐράνια σώματα, ἅτινα, ὡς ἀρτίως ἐρρέθη, ὑμνοῦνται ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου φιλοσόφου ὡς ἄλυτα καὶ ἀθάνατα. Ἄλλ' ὅμως ὅπως τῶν ἄστρον δὲν εἶνέ ποτε δυνατὴ ἡ καθυπαγωγή εἰς τὰς ἰδέας, οὕτω καὶ ἡ τῶν ψυχῶν ἐκάστων ἐφ' ὅσον τείνομεν οὕς εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Τιμαίου, καθ' ὃν, ἵνα τᾶλλα παραλίπω, αἱ μὲν ἰδέαι εἶνε ἀγέννητοι καὶ αἰῶδιοι καὶ ἀνώλεθροι⁸⁾, αἱ δὲ ψυχαὶ γεννηταὶ καὶ δεθεῖσαι· ὡς δὲ τοιαῦται ἀνώλεθροι μὲν, οὐχὶ ὅμως φύσει, οὐδὲ τὸ πᾶμπαν, ἀλλὰ διὰ τῆς θείας βουλήσεως κατὰ τὰ ἀρτίως παρατεθέντα. Ἐὰν δὲ ταῦτα οὕτως ἔχωσιν ἀπολείπεται τὸ ἕτερον τοῦ διλήματος, μέρος, ὅτι ὁ Πλάτων ἀντιφάσκει. Ἄλλ' ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν Τίμαιον ἢ ἐξαιρομένη αὕτη ἀντίφασις συστέλλεται εἰς τὸ ἐλάχιστον, ἵνα μὴ εἶπω σχεδὸν εἰς τὸ μηδέν· διότι κατὰ τὸν διάλογον τοῦτον αἱ μὲν ἰδέαι εἶνε ἀγέννητοι καὶ ἀνώλεθροι, ἄρα αἱ μόναι κατ' ἐξοχὴν αἰώνιοι καὶ αἰῶδιοι οὐσίαι· αἱ δὲ ψυχαὶ καὶ τὰ οὐράνια σώματα εἶνε μὲν λυτὰ καὶ μὴ πᾶμπαν ἀνώλεθρα, ὡς γενητὰ καὶ δεθέντα, ἀλλὰ δὲν θὰ τύχωσι μοίρας θανάτου, ἕνεκα τῆς θείας βουλήσεως, δι' ἣν μόνην εἶνε ἀθάνατα καὶ ἀνώλεθρα. Πιστεύω, ὡς πᾶς τις ἐμβλέπει, ὅτι ἢ οὐδεμία, ἢ ὅτι ἐλάχιστη ἐνυπάρχει ἐν πᾶσι τούτοις ἀνακολουθία καὶ ἀντίφασις. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Τιμαίου. Ἄλλ' οὕτε ἐν τῷ Φαίδωνι καὶ ἐν τῇ Πολιτεία καὶ τῷ Φαίδρω ἀνευρίσκομέν τι καθιστῶν δυνατὴν τὴν ὑπαγωγήν τῶν ψυχῶν εἰς τὰς ἰδέας· διότι ὁ μὲν Φαίδων σαφῶς λέγει, ὅτι αἱ ψυχαὶ δὲν εἶνε ἰδέαι, ἀλλὰ μερικὰ ὄντα μετέχοντα τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς⁹⁾, ἢ δὲ Πολιτεία πρὸς τοῖς ἄλλοις διαστέλλει τὰς ἰδέας ἐκφαντικώτατα τῆς ψυχῆς καὶ ἄλλως καὶ λέγουσα, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν “ὅταν μὲν οὐ καταλάμπει ἀλήθειά τε καὶ τὸν ὄν εἰς τοῦτο ἀπερείσθηται, ἐνόησε τε καὶ ἔγνω”¹⁰⁾. Ἐπ' ἴσης δὲ καὶ ἐν Φαίδρω διαστέλλονται αἱ ἰδέαι τῶν ψυχῶν ἐκάστων. Ὡστε καθ' ἅπαντας τοὺς διαλόγους, ἐν οἷς ὁ Πλάτων μάλιστα φιλοσοφεῖ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡ ψυχὴ εἶνέ τι σαφῶς τῶν ἰδεῶν διάφορον· ὁ ἐπιχειρῶν ἄρα νὰ ὑπαγάγῃ τὰς ψυχὰς εἰς τὰς

8. Τιμ. 27 D - 28 C 48 καὶ 52.

9. Πρβλ. ἰδίως Φαίδων 103 E, 104 C, 105 C.

10. Πολ. VI 508 D, 511 E. Καὶ ἐν Σοφιστῇ δὲ (248 D) λέγεται “τὴν μὲν ψυχὴν γινώσκειν, τὴν δ' οὐσίαν γινώσχεσθαι”.

ιδέας, ἢ καὶ ἄλλως νὰ ὑπολάβῃ αὐτὰς εἰδός τι ἰδεῶν¹¹⁾, ἵνα ἐκκλίνῃ τὴν ἐκ τῆς ἀθανασίας αὐτῶν προκύπτουσαν ἀντίφασιν, κινδυνεύει νὰ ἀκούσῃ τὸ τοῦ Πρωταγόρου ἐκεῖνο παρὰ Πλάτωνι, ὅτι “τὸ ἐπανόρθωμά σου μείζον ἀμάρτημα ἔχει ἢ ὁ ἐπανορθοῖς”¹²⁾. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἕτερον τοῦ διλήμματος μέρος, τὸ τῆς ἀντιφάσεως, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐν Φαίδωνι, Πολιτεία καὶ Φαῖδρω δὲν ἐξομαλύνεται ἡ δυσκολία τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ὡς ἐν Τιμαίῳ. Ἄλλ’ ἄρα γε δὲν δικαιούμεθα νὰ ὑπολάβωμεν τὴν περὶ τούτου διδασκαλίαν τοῦ Τιμαίου, ὡς σχεδὸν τελευταίαν δόξαν τοῦ περὶ αὐτῆς ὠριμώτερον σκεψαμένου καὶ τὰς ἀνακυπτούσας δυσκολίας ἐναργέστερον διιδόντος Πλάτωνος; Τοῦτο εἶνε πιθανώτατον μὲν, μὴ πω ἀποδεδειγμένον δέ. Οὐχ ἤττον πρέπει νὰ μὴ λάθῃ ἡμᾶς ἐνταῦθα ἢ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθεῖσα διαφορὰ τῶν ἀποδείξεων Φαίδωνος, Πολιτείας καὶ Φαίδρου. Διότι ἐν ᾧ οὗτος ποιεῖται λόγον περὶ ψυχῆς ὡς περὶ ἀρχῆς, ὡς περὶ πρώτης πηγῆς τῆς κινήσεως, οὐδαμῶς ἐκτιθεῖς ἢ ἄλλως ὑποδεικνύων ὅπως ποτὲ τοῦτο συνάδει, ἢ καθ’ ὅλου ἔχει πρὸς τὴν περὶ ἰδεῶν διδασκαλίαν· ἐν ᾧ ἐν ἄλλοις λόγοις, κατὰ τὸν διάλογον τοῦτον ἡ ἀθανασία κατασκευάζεται ἐκ μόνης τῆς οὐσίας καὶ τοῦ λόγου τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀνεξαρτήτως τῶν ἰδεῶν, ἐν Φαίδωνι αὕτη συνάγεται μὲν ἐκ τῆς φύσεως αὐτῆς, ἀλλ’ οὐχὶ καὶ ὅπως ἀσχέτως πρὸς τὰς ιδέας· διότι ἐν μὲν τῇ ἐκ τῆς ἀπλότητος ἀποδείξει προσήκει εἰς ταύτην ἡ ἀθανασία κατὰ τοσοῦτον καθ’ ὅσον μόνον εἶνε ὁμοία καὶ συγγενῆς πρὸς τὸ ὄντως ὄν, τὰς ιδέας, καὶ ταύτης ἄρα ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος αὐτῆς πρὸς τὰς ιδέας μένει ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον ἀδιάλυτος· καὶ τοι τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀδιάλυτον αὐτῆς ὁμολογεῖται, ὅτι δὲν εἶνε ἐξ ἴσου ἀπόλυτον, ὡς τὸ τῶν ἰδεῶν¹³⁾· ἐν δὲ τῇ ὄντολογικῇ τοῦ αὐτοῦ διαλόγου ἀποδείξει ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς ἐγγίγνεται εἰς ταύτην διὰ τῆς ἐς αἰεὶ μεθέξεως εἴτε παρουσίας τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς. Ὡστε ὁ Φαίδων κεῖται κατὰ τοῦτο μέσος μεταξὺ Φαίδρου καὶ Τιμαίου· διότι κατ’ αὐτὸν ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς οὔτε ἀνήκει οὔτως ἀπλῶς καὶ ἀπολύτως καὶ παντάπασιν ἀνεξαρτήτως τῶν ἰδεῶν εἰς τὴν φύσιν αὐτῆς, ὅπως ἐν Φαίδρω, οὔτε πάλιν βασίζεται ἀπλῶς ἐπὶ ἠθικοῦ λόγου, ἐπὶ τῆς βουλήσεως τοῦ δημιουργοῦ, ὅπως διδάσκει ὁ Τιμαίος· ἀλλ’ αὕτη πηγάζει μὲν ἐκ τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς.

11. Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι αἱ ψυχαὶ ἔχουσιν ὁμοιότητά τινα καὶ συγγένειαν πρὸς τὰς ιδέας (Φαίδων 79 B, Πολιτεία VI, 490 B, X, 611 E κτλ.) ἀλλὰ τοῦτο οὐδαμῶς ἀποδεικνύει αὐτὰς κατὰ Πλάτωνα ἢ ιδέας, ἢ εἰδός τι ἰδεῶν.

12. Πρωταγόρα 340 D.

13. 80 B. “ψυχῇ δὲ αὐτὴ τὸ παράπαν ἀδιάλυτῳ εἶναι, ἢ ἔγγύς τι τούτου”.

πλήν καθ' ὅσον αὐτὴ εἶνε συγγενῆς πρὸς τὰς ἰδέας καὶ μετέχει τῆς ἰδέας τῆς ζωῆς. "Ὅσον δ' ἀφορᾷ τέλος εἰς τὴν Πολιτείαν καὶ ἐν ταύτῃ ἰσχύει ὁ μεταφυσικὸς κανὼν τοῦ Πλάτωνος ὁ "πάν τὸ θεθὲν λυτόν", ὡς ἐν Φαίδωνι καὶ Τιμαίῳ¹⁴), οὐδὲν ἦττον ὅμως ἡ ψυχὴ εἶνε κατὰ τὴν Πολιτείαν αἰῶδιος, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις λόγοις οἷα συγγενῆς τῷ τε θείῳ καὶ ἀθανάτῳ καὶ τῷ αἰεὶ ὄντι εἶνε καὶ μονοειδῆς κατὰ τὴν ἀληθεστάτην αὐτῆς φύσιν (611 E. 612 A.), ἦτοι τὸ λογιστικὸν καὶ τοι ὡς βλέπομεν νῦν ἐν τῷ σώματι αὐτὴν δεδεμένην, γέμει πολλῆς ποικιλίας καὶ ἀνομοιότητος καὶ διαφορᾶς αὐτῆς πρὸς αὐτήν, διακειμένη ὡς ὁ θαλάσσιος Γλαῦκος, οὗτινος καθίσταται ἀφανῆς ἢ ἀρχαία φύσις¹⁵). Οὕτω λοιπὸν ἡ Πολιτεία ὁμοιάζει μᾶλλον πρὸς τὸν Φαίδωνα, ἢ πρὸς τὸν Τιμαίον, ὡς καὶ αὐτὴ ἐξαρτῶσα τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς πλέον ἐκ μεταφυσικῶν, ἢ ἐξ ἠθικῶν καὶ τελεολογικῶν λόγων¹⁶). Ἄλλ' οὐχ ἦττον δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ὅτι ταῦτα περιέχονται μικρὸν μετὰ τὴν κυρίαν ἐν Πολιτεία ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ἄλλ' ἀρκουσι τὰ ὀλίγα ταῦτα περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας.

Ἐν συνόλῳ ἐσπούδασα περὶ τὴν ζήτησιν τριῶν τινῶν ἐν τῇ προκειμένῃ πραγματείᾳ· ἢ τοι πρῶτον μὲν ἐπειράθην νὰ δείξω σαφῶς τίνες οἱ λόγοι εἰς οὓς πειθόμενος ὁ Πλάτων διδάσκει καθόλου ἀθανασία τῆς ψυχῆς· τοὺς δὲ κρατίστους τῶν λόγων τούτων εὔρον μάλιστα ἐν Φαίδρῳ, Φαίδωνι καὶ Πολιτεία, καὶ τοι καὶ πολλῶν τῶν ἄλλων διαλόγων οὐδαμῶς ἠμνημόνησα· δεύτερον ἐξήτασα τὸ καινολόγον μὲν καὶ ἐριστικόν, ἀλλ' οὐχὶ ἐπιπόλαιον καὶ ἀργὸν ζήτημα, τίνα ἀθανασία ἐννοεῖ ὁ Πλάτων· ἐκ δὲ τῆς ἐξετάσεως ταύτης ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Πλάτων διδάσκει ἀτομικὴν εἴτε προσωπικὴν ἀθανασία, τῶν ψυχῶν δῆλον ὅτι ἐκάστων· τρίτον δὲ, τούτου ἀποδειχθέντος, προεθυμήθην νὰ ζητήσω τίς ἢ σχέσις τοῦ δόγματος τούτου πρὸς τὴν ὅλην τοῦ Πλάτωνος φιλοσοφίαν. Ὑπὸ τῆς ἐξετάσεως τῶν τριῶν τούτων ὑποθέσεων προήχθην νὰ εἶπω ἐν κεφαλαίῳ πᾶν σχεδὸν εἴ τι κύριον καὶ οὐσιῶδες δύναται τις ὅλως νὰ εἴπη ἐρμηνευτικῶς περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κατὰ Πλάτωνα".

14. Πολιτεία X, 611, B. Φαίδων 78 B. Τιμαίος 41 A.

15. 611 B - 612. Κατὰ ταῦτα ἀποκλείει ὁ Πλάτων τῆς ἀθανασίας τὰ δύο κατώτερα μέρη τῆς ψυχῆς, ἀθάνατίζων αὐτὴν καθαρὰν καὶ μονοειδῆ.

16. Πρὸβλ. ὅσα ὁ Ueberweg διδάσκει περὶ τῆς ἐν τούτῳ τῷ δόγματι σχέσεως τῶν διαλόγων Φαίδρου, Φαίδωνος καὶ Τιμαίου. (Untersuchungen Platonischer Schriften 282-). Καλῶς δ' ἤλεγξε τὸ συμπέρασμα αὐτοῦ ὁ Zeller II, 1 σελ. 700-.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Ρωξάνης Ἀργυροπούλου, *Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ 1828 ὡς τὸ 1922 - Ἀθολογία κειμένων μὲ εἰσαγωγὴ καὶ σχόλια. Τόμος Α': Εὐρωπαϊκὲς ἐπιδράσεις καὶ προσπάθειες γιὰ μιὰ ἐθνικὴ φιλοσοφία, 1828-1875. Τόμος Β': Ἡ φιλοσοφία μεταξὺ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας, 1876-1922. Ἐκδόσεις "Γνώση", Φιλοσοφικὴ καὶ πολιτικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 49-50, Ἀθήνα 1995-1998. Σχ. 8ο, σελ. 535+714.*

Ἡ γνώση τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφικῆς σκέψης ὡς ἑνὸς ὅλου, ποὺ σὲ θεωρητικὸ ἐπίπεδο διαθλά τὴν ἰδιαιτερότητα τῆς πορείας μας στὴν ἱστορία τῶν τελευταίων πεντακοσίων περίπου χρόνων, παραμένει ἀκόμη ἀποσπασματικὴ καὶ συνακόλουθα ἐλλιπής. Αὐτὸ συμβαίνει ὄχι τόσο γιὰτὶ ἀσχολούμαστε κατὰ κανόνα μὲ τὸ ἔργο τῶν Νεοελλήνων λογίων καὶ φιλοσόφων μόνο ὅταν ἐορτάζουμε κάποιον ἰωβηλαῖο ἀπὸ τὴ γέννηση ἢ τὸν θάνατό τους κι ὅταν μετέχουμε σὲ ἐπιστημονικὲς ἐκδηλώσεις ποὺ ὀργανώνονται στὶς ἰδιαίτερες πατρίδες τους· συμβαίνει κυρίως γιὰτὶ ἀρκετοὶ σύγχρονοὶ μας Νεοέλληνες διάκονοι τῆς "δέσποινας τῶν ἐπιστημῶν" ἢ τῆς ἱστορίας τῆς δέχονται ἐκ προοιμίου ὡς κατεξοχὴν ἀξιόλογη μόνο τὴ φιλοσοφικὴ παραγωγή τῶν ἀρχαίων προγόνων τους καὶ τῶν νεώτερων "προηγμένων" εὐρωπαϊκῶν λαῶν, τὴν ὁποία καὶ φροντίζουν νὰ παρακολουθοῦν συχνὰ ὡς τίς πλέον ἀσήμαντες παρωνυχίδες τῆς παραμελώντας, ἐννοεῖται, τὴ μελέτη ἀξιόλογων συμβολῶν πολλῶν νεώτερων συμπατριωτῶν τους στὴν ἔρευνα ποικίλων προβλημάτων. Μὲ μιὰ ἀκραία διατύπωση θὰ μπορούσε γι' αὐτὸ νὰ παρατηρήσει κανεὶς ὅτι στὴν ὀπτικὴ αὐτῶν τῶν διακόνων ἢ θεωρητικῆ ἀποτύπωση τῆς ἰδιαιτερότητας τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ Γένους μας μετὰ τὴν "Ἀλωση τῆς Κωνσταντινούπολης θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθεῖ περισσότερο στὶς ἐξαρτήσεις τῆς φιλοσοφικῆς παράδοσής μας ἀπὸ ἢ στὶς συναρτήσεις τῆς μὲ τὴν ἀντίστοιχη εὐρωπαϊκὴ παράδοση καὶ λιγότερο στὶς ἀποκλίσεις ἢ παρεκκλίσεις τῆς ἀπὸ αὐτήν. Ὡστόσο, ἂν τὸ εἶδοποιὸ στοιχεῖο τῆς ὁποίας ἰδιαιτερότητας μας βρίσκεται στὴν ἐξάρτηση ἢ στὴ συνάρτηση καὶ ὄχι στὴν ἀπόκλιση ἢ στὴν παρέκκλιση, αὐτὸ εἶναι ἓνα ἐρώτημα, τὴν ἀπάντηση τοῦ ὁποίου μόνο ἢ γνώση τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφικῆς σκέψης ὡς ἑνὸς ὅλου - μὲ ἀπλὰ λόγια: μόνο ἢ μελέτη σὲ βάθος τῶν κειμένων ὅλων τῶν Νεοελλήνων λογίων

καὶ φιλοσόφων - θὰ μᾶς ἀποκαλύψει μὲ κάποια ἐχέγγυα ἐγκυρότητας.

Τὴν ἀλήθεια αὐτὴ φαίνεται πὼς εἶχε πιθανότατα κατὰ νοῦ ὁ Παναγιώτης Κονδύλης, πού τόσο πρόωρα ἔφυγε ἀπὸ κοντὰ μας, ὅταν ὡς ἐπιμελητὴς τοῦ ἐργώδους ἐκδοτικοῦ οἴκου “Γνώση” συμπεριέλαβε στὴ “Φιλοσοφικὴ καὶ πολιτικὴ βιβλιοθήκη” καὶ τρεῖς ἀνθολογίες ὀκτὼ συνολικὰ τόμων μὲ φιλοσοφικὰ καὶ πολιτικὰ κείμενα ἀπὸ τὸ 1453 ὡς τὸ 1974. Τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν ἀνθολόγησι κειμένων τῆς “φιλοσοφικῆς σκέψης στὴν Ἑλλάδα” κατὰ τὴν πρώτη ἑκατονταετηρίδα μετὰ τὴν Ἐπανάστασι ἀνέλαβε ἡ γνωστὴ ἀπὸ τίς πάμπολλες καὶ ἀξιόλογες συνεισφορὲς τῆς στὴν ἔρευνα ζητημάτων τοῦ Νεοελληνικοῦ προπάντων Διαφωτισμοῦ κ. Ρωξάνη Ἀργυροπούλου.

Οἱ δυσκολίες τοῦ ἐγχειρήματός τῆς ἦταν προφανῶς ἄκρως ἰδιάζουσες. Καὶ μόνο ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν “ἀνθολογούμενων συγγραφέων”, βιογραφικὰ στοιχεῖα τῶν ὁποίων παρατίθενται μὲ συντομία στὸ τέλος τῶν δύο τόμων (σσ. 491-502 καὶ 643-655), ἀποτελεῖ βασικὴ πηγὴ δυσκολιῶν: “Ἄν γιὰ τὴ σύνθεσι τῆς ἀνθολογίας ἑλληνικῶν φιλοσοφικῶν κειμένων στὰ τετρακόσια χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας “ἤρκησε” ἡ ἐπιλογή ἐκτενῶν παραθεμάτων ἀπὸ ἔργα τριανταδύο μόλις διδασκάλων τοῦ Γένους, γιὰ τὴν ἀνθολογία τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἑλλήνων στὰ πρῶτα ἑκατὸ χρόνια τοῦ ἐθνικοῦ βίου τους στὰ πλαίσια μιᾶς ξεχωριστῆς κρατικῆς ὀντότητας ἔπρεπε νὰ ἐπιλεγοῦν ἐκτενῆ παραθέματα ἀπὸ ἔργα ὑπερδιπλάσιων συγγραφέων. Πρόσθετη δυσκολία δημιουργοῦσε ἐξάλλου καὶ ἡ ἀδυναμία μιᾶς χαλαρῆς ἔστω ἔνταξης τῶν ἐξηνταοκτὼ ἐκπροσώπων αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας σὲ ομάδες ἢ σχολές τοῦ τύπου Ἀριστοτελικοὶ - Νεωτερικοὶ ἢ Προκορυθαλικοὶ - Κορυθαλικοὶ - Μετακορυθαλικοὶ.

Τὶς δυσκολίες αὐτὲς ξεπέρασε ἡ κ. Ἀργυροπούλου υἱοθετώντας σιωπηρὰ ὡς ἀφετηρία τῆς ὅλης προσπάθειάς τῆς τὴ γνωστὴ χειρκελιανὴ θέση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ φιλοσοφία ὀφείλει νὰ ἱστοριογραφεῖται στὴν ἄρρηκτη κάθε φορὰ σύνδεσή τῆς μὲ ἓνα συγκεκριμένο λαὸ μιᾶς συγκεκριμένης ἐποχῆς. Γι’ αὐτό, ἄλλωστε, καὶ δὲν παρέλειψε στὸν πρόλογο κιόλας τῆς ἀνθολογίας τῆς νὰ ἀφήσει νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι προσεγγίζοντας τὴ “φιλοσοφικὴ σκέψι στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ 1828 ὡς τὸ 1922” ἐνδιαφέρεται νὰ διερευνήσῃ προπάντων τὴ “δυναμικὴ λειτουργία” αὐτῆς τῆς σκέψης “στὸ πλαίσιο τῆς συγκρότησις τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας” καὶ ὄχι νὰ ἀναδείξει τὰ ὅποια στοιχεῖα τῆς ὡς μιᾶς “εἰδικῆς πνευματικῆς ἀσχολίας” (Α’, σ. 15). Ἔτσι τὸ ἔργο ὅσων Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς διακρίθησαν ἐξ ὀλοκλήρου ἢ μόνο ἐν μέρει γιὰ τὰ φιλοσοφικὰ ἐνδιαφέροντά τους προβάλλεται στὴν ἄμεση σύνδεσή

του “μέ τις διαδικασίες μετασχηματισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, μέ τή διαμόρφωση τῆς” νέας, θά προσθέταμε, βαθμίδας “αὐτοσυνειδησίας του καί μέ τήν ἀποκρυστάλλωση φιλελεύθερων πολιτικῶν ἀρχῶν” - ἀκριβέστερα: στήν ἀμεση σύνδεσή του μέ “τήν ἀναμόρφωση τῆς δημόσιας παιδείας καί τῆς θρησκείας, τήν ἀπόκτηση συντάγματος, τήν ἐγκαθίδρυση κοινοβουλευτικοῦ καθεστώτος, καθῶς καί μέ τήν ἔνωση τῆς Ἑπτανήσου μέ τὸ ἑλληνικὸ κράτος” (Α΄, σσ. 17-18).

Ἡ σύνδεση αὐτὴ ὄχι μόνο διευκόλυνε τὰ μέγιστα τήν ἱστοριογράφηση τῆς φιλοσοφίας τῶν Νεοελλήνων ἀπὸ τήν Ἐπανάστασή τους ὡς τὴ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ τους (ὅ.π., σσ. 17-51 καί Β΄, σσ. 15-57), ἀλλὰ χρησίμευσε καί ὡς ὁδηγὸς γιὰ τὴ διακρίβωση τῆς θεματικῆς συγγένειας καί ἀλληλουχίας καί ἐπομένως γιὰ τὴν ἐπιλογή καί διάταξη τῶν ἐκτενῶν παραθεμάτων ἀπὸ ἔργα φιλοσόφων καί ἄλλων διανοούμενων (θεολόγων, παιδαγωγῶν, φιλολόγων, ἱστορικῶν, νομικῶν, πολιτικῶν, οἰκονομολόγων κ.λ.π.), οἱ ὅποιοι συνέβαλαν δυναμικὰ στήν ἀνάδειξη καί ἐπίλυση ὄσων προβλημάτων ἢ μακρὰ διεργασία ὀργάνωσης καί στήριξης ἑνὸς νέου ἑθνικοῦ κράτους συνεπέφερε. Παρακολουθώντας τις προσπάθειες αὐτῆς τῆς ὀργάνωσης καί αὐτῆς τῆς στήριξης στὴ φιλοσοφικὴ ἀποτύπωση τους ἢ κ. Ἀργυροπούλου συνέθεσε ἓνα πανόραμα ἰδεῶν, στὸ ὁποῖο εὐδιάκριτα προβάλλει ἢ πορεία τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας τοῦ 19ου καί τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ αἰῶνα σὲ δύο διαδοχικὲς βαθμίδες ἀνάπτυξης: Στὴ βαθμίδα ἀπὸ τὴν “ἀνασύνδεσή” τῆς “μέ τὴν εὐρωπαϊκὴ πολιτισμικὴ παράδοση” (Α΄, σ. 18) πρὸς τὴν ἀποσύνδεσή της ἀπ’ αὐτὴν τὴν παράδοση μέ τὴ διαμόρφωση μιᾶς ἑθνικῆς φιλοσοφίας, ποὺ βασικὸ στήριγμά της εἶχε τὴ “σύζευξη... τοῦ χριστιανισμοῦ μέ τὸν ἑλληνισμό” (ὅ.π., σ. 51), καί στὴ βαθμίδα ἀπὸ τὴν “ἱστορικὴ καί κοινωνικὴ προσέγγιση τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου” (Β΄, σσ. 22-24) πρὸς τὴ διερεύνηση τῶν ἰδιαίτερων σχέσεων τοῦ λόγου αὐτοῦ πρωτίστως μέ τὴν ἐπιστήμη (ὅ.π., σσ. 28-43) καί τὴ θρησκεία (ὅ.π., σσ. 50-57).

Ἡ πορεία ἀπὸ τὴν πρώτη στὴ δεύτερη βαθμίδα, ὅπως ἄλλωστε καί ἡ πορεία τῶν ἐπιμέρους ἀναπτύξεων στὰ πλαίσια κάθε βαθμίδας, πιστοποιεῖται μέ σαφήνεια καί στὰ ἑκατὸν ἕξι ἐκτενῆ παραθέματα ἀπὸ ἔργα, ποὺ ἐπιλέχτηκαν γιὰ τὴν κατὰ τὸ δυνατόν πληρέστερη ἀνάδειξη τῆς σπουδαιότητος τῆς φιλοσοφικῆς σκέψης στήν Ἑλλάδα κατὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο τῆς νεώτερης ἱστορίας της: Στὸν πρῶτο τόμο τῆς ἀνθολογίας ἀναδημοσιεύονται πενήνταδύο παραθέματα δέκα θεματικῶν ἐνοτήτων, κάθε μία ἀπὸ τις ὁποῖες - πλήν, ἐννοεῖται, τῆς πρώτης - ἐμφανίζεται νὰ διευρύνει ἢ νὰ συμπληρώνει κατὰ κάποιον τρόπο τὴν ἀμέσως προηγούμενὴ της. Οἱ συγγένειες μάλιστα, τις ὁποῖες θά μπορούσε νὰ διαπιστώσει κανεὶς μεταξὺ τῶν θε-

ματικῶν αὐτῶν ἐνοτήτων, μᾶς ἐπιτρέπουν ἐνδεχομένως νὰ τίς ἐντάξουμε σέ τρεῖς εὐρύτερους καὶ ἀπὸ κάποια σκοπιὰ ἐπάλληλους κύκλους ζητημάτων: Στὸν πρῶτο κύκλο διερευνῶνται “οἱ προϋποθέσεις τῆς γνώσης” (σσ. 57-120), τὰ ψυχικὰ δεδομένα τῆς συνείδησης (σσ. 123-151) καὶ οἱ σχέσεις ἠθικῆς καὶ φιλοσοφίας (σσ. 155-202)· στὸ δεύτερο κύκλο ἐξετάζονται τὰ προβλήματα τῆς παιδείας (σσ. 205-228), τῆς αἰσθητικῆς (σσ. 231-267), τῆς πολιτικῆς σκέψης (σσ. 271-304) καὶ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας (σσ. 307-330)· στὸν τρίτο, τέλος, κύκλο ἀναπτύσσονται θέσεις καὶ ἀπόψεις γιὰ τὴ “φιλοσοφικὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας” (σσ. 353-382), γιὰ τὴν “ἱστορικότητα τῆς φιλοσοφίας” (σσ. 385-419) καὶ γιὰ τὴν ἱστορικὴ σύλληψη τοῦ ἑλληνισμοῦ (σσ. 423-490).

Ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ ἀλληλουχία τῶν πενήντατεσσάρων παραθεμάτων στὸν δεύτερο τόμο τῆς ἀνθολογίας μὲ κάποιες, ὅμως, παρεμβολές ἐνοτήτων, ἢ θεματικῆ τῶν ὁποίων διαφοροποιεῖ οὐσιαστικὰ τὴν πρώτη ἀπὸ τὴ δεύτερη βαθμίδα. Πρόκειται γιὰ τρεῖς ἐνότητες, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἀναφέρεται στὸν “ρόλο τοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου” ἐν γένει (σσ. 61-112), ἡ δεύτερη στὸ “ἐπιστημονικὸ πνεῦμα” (σσ. 157-212) καὶ ἡ τρίτη στὶς “φιλοσοφικὲς διαστάσεις τῆς θρησκείας” (σσ. 349-396). Ἡ θεματικὴ τῶν τριῶν αὐτῶν ἐνοτήτων φαίνεται νὰ ρίχνει καινούργιο φῶς στοὺς τρεῖς κύκλους ζητημάτων, πού κι ἐδῶ θὰ μπορούσαμε νὰ διαπιστώσουμε - στὴν ἔρευνα τῶν “προϋποθέσεων τῆς γνώσης” (σσ. 115-154), τῆς ψυχολογικῆς διάστασης (σσ. 215-244) καὶ τοῦ “ἠθικοῦ προβλήματος” (σσ. 247-307), στὴν ἐξέταση τῶν προβλημάτων τῆς παιδείας (σσ. 311-346), τοῦ “αἰσθητικοῦ φαινομένου” (σσ. 399-436) καὶ τῆς “φιλοσοφίας τοῦ δικαίου καὶ πολιτικῆς οἰκονομίας” (σσ. 439-470) καὶ, τέλος, στὴν ἐπαναδιατύπωση θέσεων καὶ ἀπόψεων γιὰ τὴ “φιλοσοφικὴ θεώρηση τῆς φιλοσοφίας” (σσ. 473-517), τὴν “ἱστορικότητα τῆς φιλοσοφίας” (σσ. 521-574) καὶ τὴν ἱστορικὴ σύλληψη τοῦ ἑλληνισμοῦ (σσ. 577-641).

Ἡ ἔκδοση τῶν κειμένων γιὰ τόσα ἐπιμέρους φιλοσοφικὰ θέματα καθιστᾷ τὴν ἀνθολογία τῆς κ. Ἀργυροπούλου χρησιμότατο βοήθημα γιὰ κάθε ἐρευνητὴ τῆς νεοελληνικῆς σκέψης. Ἡ χρησιμότητά του ἐνισχύεται μάλιστα καὶ μὲ τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν τὴν ἔκδοση τῶν κειμένων: Τὶς ἐκτενεῖς βιβλιογραφίες (Α΄, σσ. 503-522 καὶ Β΄, σσ. 657-702), τὶς σύντομες περιλήψεις στὴ γαλλικὴ γλῶσσα (Α΄, σσ. 523-527 καὶ Β΄, σσ. 703-706) καὶ τὰ εὔρετῆρια ὀνομάτων, μὲ τὰ ὁποῖα ὀλοκληρῶνεται τὸ ὅλο ἔργο.

Νίκος Κ. Ψημμένος

ΤΑ ΤΟΥ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.

Βιβλιοθήκη

Ἡ βιβλιοθήκη μας διαθέτει πλέον 13.500 δημοσιεύματα. Ἡ αὔξησή τους δὲν ὀφείλεται μόνο στὴν “κατασκευή” ἀνατύπων μὲ φωτοτυπίες κειμένων ἢ μὲ τὴν “διάλυση” πρακτικῶν συνεδρίων καὶ συλλογικῶν γενικὰ ἔργων, ἀλλὰ καὶ στὶς πολὺ συχνές δωρεές φίλων. Τοὺς φίλους αὐτοὺς εὐχαριστοῦμε ἰδιαίτερα.

Βιβλιογραφικά

Ἡ Βιβλιογραφικὴ συγκομιδὴ τοῦ ἔτους 1998 παρουσίασε ἰδιαίτερα προβλήματα, ποὺ ἔχουν σχέση κυρίως μὲ τὸ ἔργο τοῦ Ρήγα Βελεστινλή: Ἡ συνεργάτις τοῦ Κέντρου κ. Σοφία Τακουρλῆ ἔπρεπε νὰ ἐπιλέξει δημοσιεύματα μὲ αὐστηρὰ θεωρητικὸ χαρακτήρα, ποὺ δὲν ἦταν σὲ κάθε περίπτωση ἐμφανής. Γι’ αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἀποκλείστηκαν γενικὰ οἱ μελέτες γιὰ τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο ἢ τὴν ἐπαναστατικὴ δραστηριότητα τοῦ Θεσσαλοῦ μάρτυρα. Ἄλλες ἐλλείψεις ἀνάγονται σὲ ἄλλες αἰτίες: Στὴ μὴ ἔγκαιρη ἀποστολὴ τῶν περιοδικῶν στὶς βιβλιοθῆκες τοῦ Πανεπιστημίου μας, στὴ μὴ ἐνημέρωση τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ. γιὰ τὴν ὀργάνωση ἐπιστημονικῶν ἐκδηλώσεων κ.λ.π. Μὲ τὴ εὐκαιρία αὐτὴ ἐπισημαίνουμε: Βάση κάθε βιβλιογραφικῆς συγκομιδῆς ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενον τῶν φακέλλων, στοὺς ὁποίους φυλάσσονται οἱ ἐργασίες γιὰ κάθε Νεοέλληνα λόγιο ἢ φιλόσοφο.

Ἡμερίδα

Ὁ Τομέας Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου μας ὀργάνωσε τὴν Παρασκευὴ 5 Νοεμβρίου 1999 ἡμερίδα μὲ θέμα: Παναγιώτης Κονδύλης - Κοινωνικὴ ἱστορία τῶν ἰδεῶν καὶ φιλοσοφία. Τὸ ἔργο τοῦ Κονδύλη, ὁ ὁποῖος διακρίθηκε ἰδιαίτερα καὶ ὡς ἐρευνητὴς προβλημάτων τοῦ Νεοελληνικοῦ Διαφωτισμοῦ, προσέγγισαν

έρμηνευτικά οί συνάδελφοι (έντός παρενθέσεων οί τίτλοι τῶν εἰσηγήσεών τους): **Στέλιος Βιρβιδάκης** (Ἡ ριζική ἀμφισβήτηση τῆς ἠθικῆς ἀντικειμενικότητας καί ἡ “περιγραφική θεωρία τῆς ἀπόφασης”), **Βούλα Τσινόρεμα** (“Ἴσχύς” καί “Ἀπόφαση”), **Γιῶργος Φαράκλας** (Ἡ ἀπόλυτη προοπτική - Μία κριτική θεώρηση τοῦ Κονδυλικοῦ ἐγχειρήματος), **Παναγιώτης Νοῦτσος** (Στίς ρίζες τῆς “κοινωνικῆς ὄντολογίας”: Μέθοδος καί πολιτική στή σχέψη τοῦ Παναγιώτη Κονδύλη) καί **Γεωργία Ἀποστολοπούλου** (μέ ἐκτενή παρέμβασή της).

Στήν προθήκη μας

Τὸ Κ.Ε.ΝΕ.Φ. ἀπέκτησε πρὶν ἀπὸ μῆνες προθήκη μεγάλων διαστάσεων, πού χρησιμοποιεῖται κυρίως γιὰ τὴν προβολή τοῦ ἔργου Νεοελλήνων λογίων καί φιλοσόφων καθὼς καί τῶν προσπαθειῶν διερεύνησης τῶν προβλημάτων πού τὸ ἔργο τους θέτει. Στὴν προθήκη μας φιλοξενήθηκαν ἤδη οί ἐκθέσεις: “Ἕλληνες φιλόσοφοι τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (τὸν Ἰούνιο), Ἐρευνητικὲς ἐργασίες μελῶν τοῦ Τομέα μας γιὰ τὴν νεοελληνική φιλοσοφία (τὸν Ἰούλιο καί τὸν Αὐγούστο), Ἡ πρόσληψη τοῦ ἔργου τοῦ Goethe στήν Ἑλλάδα (τὸν Σεπτέμβριο), Μεθόδιος Ἀνθρακίτης, ὁ φιλοσοφῶν διαφόρως ἀπὸ τοὺς Ἀριστοτελικούς (τὸν Ὀκτώβριο). Τὸν Νοέμβριο - τὸν μήνα ἐκτύπωσης τῶν Νέων μας- ἡ προθήκη μας φιλοξένησε μέρος της ἐκθεσης Βιβλίων καί ἐνθυμημάτων τοῦ Παναγιώτη Κονδύλη, πού ἐπιμελήθηκε ὁ συνάδελφος διευθυντής τοῦ Τομέα Φιλοσοφίας καί ὑπεύθυνος τοῦ Κέντρου Τεκμηρίωσης καί Μελέτης τῆς Ἱστορίας τῶν Κοινωνικῶν καί Πολιτικῶν Ἰδεῶν κ. Παναγιώτης Νοῦτσος. Σημειώνουμε ὅτι ἡ ἐκθεση αὐτὴ λειτούργησε μέ ἀφορμὴ τὴν ἡμερίδα, πού ἀναφέραμε πιο πάνω.

Προγράμματα

Τὸ Πρυτανικὸ συμβούλιο τοῦ Πανεπιστημίου μας ἐνέκρινε τὸ τρίτο ἀναπτυξιακὸ πρόγραμμα τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ. ὕψους τεσσάρων ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἔτσι ἐξασφαλίστηκε ἡ ἐκτύπωση τῶν ἐπόμενων τευχῶν τῶν Νέων μας καί ἡ ἐπὶ δύο χρόνια προσπάθεια ἀποδελτίωσης, φωτοτύπησης, βιβλιοδέτησης, καταλογογράφησης καί τοποθέτησης στοὺς φακέλους φιλοσοφικῶν καί ἱστοριοφιλοσοφικῶν ἐργασιῶν, πού δημοσίευσαν Νεοέλληνες λόγιοι καί στοχαστὲς ἀπὸ τὸ 1453 κ.έ.

Ἀναζητοῦνται

- “Ἐνημερωτικὸ δελτίο” τοῦ ΚΝΕ/ΕΙΕ - τεύχη: 1-9.
- Σημειώσεις μαθημάτων καθηγητῶν φιλοσοφίας
- Ὁδηγοὶ Σπουδῶν τῶν Τμημάτων ΦΠΨ ἑλληνικῶν Πανεπιστημίων
- Ἀντίτυπα διδακτορικῶν διατριβῶν σὲ δακτυλογραφημένη καὶ σὲ ἔντυπη μορφή
- Ἀνάτυπα φιλοσοφικῶν καὶ ἱστοριοφιλοσοφικῶν ἐργασιῶν
- Ἀποκόμματα ἑφημερίδων μὲ εἰδήσεις φιλοσοφικοῦ ἢ ἱστοριοφιλοσοφικοῦ περιεχομένου (γιὰ ἐκδόσεις φιλοσοφικῶν ἔργων, γιὰ τίς ἐργασίες φιλοσοφικῶν συνεδρίων κ.λ.π.)
  - Προγράμματα καὶ ἀφίσσες φιλοσοφικῶν ἐκδηλώσεων (ἡμερίδων, συμποσίων, διαλέξεων καὶ λοιπῶν συναντήσεων)
  - Δείγματα γραφῆς νεοελλήνων λογίων καὶ φιλοσόφων (φωτοτυπίες χειρόγραφων, σημειώσεων καὶ ἐπιστολῶν)
  - Ἀπεικονίσεις Νεοελλήνων λογίων καὶ φιλοσόφων (σχέδια, χαρακτηριστικά, φωτογραφίες - πρωτότυπα ἢ καὶ ἀντίγραφα)
  - Εἰκαστικὲς ἀναπαραστάσεις φιλοσοφικῶν “γεγονότων” σὲ νεοελληνικὰ ἔντυπα, ὅπως, γιὰ παράδειγμα, σκηνῶν τοῦ “Συμποσίου” τοῦ Πλάτωνα, τοῦ θανάτου τοῦ Σωκράτη κ.λ.π.
  - Ἐξώφυλλα φιλοσοφικῶν ἔργων Νεοελλήνων, ἰδιαίτερα τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
<i>Βασιλείου Ἀ. Κύρκου, Νεοελληνική φιλοσοφία: Προβλήματα ἑρμηνείας καὶ μεθόδου</i>	1
<i>Ἰωάννας Τσίρα (ἐπ.), Ἀπὸ τὰ προσκτῆματα</i>	4
<i>Σοφίας Γ. Τακουρλῆ, Ἡ ἔρευνα προβλημάτων τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας τὸ ἔτος 1998.</i>	7
Περίληψεις διδακτορικῶν διατριβῶν ὑπὸ ἐκπόνηση:	
<i>Εὐαγγελίας Παπαδημητρίου, Ἡ σχέση τοῦ Κωνσταντίνου Μιχαήλ Κούμα μὲ τὴ γερμανικὴ φιλοσοφία καὶ εἰδικότερα μὲ τὸ ἔργο τοῦ W. T. Krug - Fundamentalphilosophie καὶ Κρητικὴ φιλοσοφίας</i>	22
Δείγματα νεοελληνικοῦ φιλοσοφικοῦ λόγου:	
<i>Ἀναστασίου Παπαβασιλοπούλου, Σύνοψις γενικῆς λογικῆς ἔξεως (ἀπόσπασμα). Εἰσαγωγή - Μεταγραφή κειμένου: Γιάννης Χατζῆς</i>	26
Δείγματα νεοελληνικοῦ ιστορικοφιλοσοφικοῦ λόγου:	
<i>Περικλέους Γρηγοριάδου, Περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κατὰ Πλάτωνα. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Κορίννης, 1880, σσ. 45-55.</i>	34
Βιβλιοκρισία	42
Τὰ τοῦ Κ.Ε.ΝΕ.Φ.	46